2007 жыл, 16-чы МАЙ, БАРАЗ КЮН. № 92 (17743)

ЗАМАН

ГАЗЕТ 1924 ЖЫЛДАН БЕРИ ЧЫГЪАДЫ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ
Интернет-версия zaman.smikbr.ru

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАГЪАСЫ 3 СОМДУ

Белгиленнген борчланы толтуруу битеу жамауатдан кючню бирикдириуню, арымай-талмай ишлеуню излейди

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти А.Б.Каноковну Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясы бла сёлешиую

Парламентни хурметли депутатлары!

Багъалы ата журтлуларым!

Россей Федерацияны Президенти В.В.Путинни Федеральный Жыйылыугъа Посланиясына биз барыбыз да тынгылагъанбыз, ол бизни бек кёллендиргенди. Анда Россейни башчысы **къыралны бусагъатдагъы оноучуларыны стратегия планларын толу да, шарт да кёргюзтгенди.**

Бек алгъа ол тюз акъыллы граждан обществону, адамланы къоркъуусуз эм къолайлы жашау этиулерин жалчытхан тынгылы къыралны къурауду. Эркин эм социальный жанына бурулгъан предпринимательство болурча этиудю, коррупциягъа эм терроризмге къажау кюреш бардырыуду, Сауутланнган Кючлени бла право низамны сакълаучу органланы жангыртыуду. Бек ахырында уа, Россейни халкъла аралы ишледе магъанасын, даражасын да кётюрюудю.

Посланияда адам улуча хазнагъа кёп ырысхы къоратыргъа керек болгъаныны юсюнден да айтылады. Сёз битеу халкъ эс бургъан, Россейни хар адамына да магъаналы болгъан затланы юслеринден барады: жашау журтла бла жалчытыуну шарт программаларын жашауда бардырыргъа, жолланы айнытыргъа эмда жангыртыргъа, пенсия бла жалчытыуну игилендирирге.

Президент Россейни халкъы ёмюрледен бери жыйышдырып келген ахшы адет-тёрелеге, жашауну тутуругъу болгъан, аны мурдорун тутхан ниет байлыкъгъа энчи эс бургъанды. Ол акъыл этгенден, **адеп-къылыкъ болмаса, къыралны экономикасын, социальный сферасын, жамауатын да айнытыргъа онг жокъду.** Россейли гражданланы жашауларын игилендире, юйюрню, юйюр хазналаны бла тёрелени кючлендире барыуну къыралны баш борчуна да ма аны ючюн санагъанды. Алайды да, Президент Россейни политикасыны адам къырал ючюн угъай, къырал адам ючюн деген баш жоругъун энтта да къатлагъанды. Къысхасы, кёп жыллагъа белгиленнген деменгили программа туура этилгенди.

Энди бизни барыбызны да ишибиз ма ол стратегия борчлагъа кёре къураллыкъды эмда Россей Федерацияны Президентини Посланиясында айтылгъан уллу да, огъурлу да муратланы толтурууугъа бурулургъа керекди. Анда этилген оюмланы бла болумланы магъаналарын толу ангылап, Къабарты-Малкъарны властьны да хар бутагъы, хар органы шарт ишлерини программасын жарашдырыргъа керек боллукъдула.

Парламентге бу жолгъу обращениямда мен къыралны башчысы салгъан борчланы толтуруу жаны бла ишибизни баш жолларын, республиканы социальный-экономика болумуну энчиликлерин эсге алыу бла белгилерикме. Ол а, жарсыугъа, алыкъа къыйынлай къалады.

Мындан бир жыл алгъа, биринчи Посланиям бла сизни шагъырей этген заманымда, мен республикада жыйылгъан проблемала быллай бир къыйын да, кёп да болурла деп бир да сунмай эдим. Жылны ичинде этилген ишлеге къарай, келир заманнга планланы белгилей, депутатлагъа, къуру алагъа угъай, битеу халкъгъа да, **мени, республиканы башчысынча, артыкъда бек не зат тынгысыз этгенин, не зат жарсытханын билдирирге сюеме.**

Алай ары дери уа былтыргъы Посланияны баш муратларын бла борчларын толтурууу жаны бла этилген ишлени юслеринден айтыргъа эркин этигиз. Кесигиз билгенликден, республиканы къыйын социальный-экономика болуму бек алгъа финансланы тап халгъа келтириу жаны бла къаты мадарла этиуню излегенди. Аны себепли сау жылны ичинде биз Къабарты-Малкъарны тыш, ич борчларын да азайтыу жаны бла ишни ахчаны аяулу жюрютюуню, республикалы бюджетни бла муниципальный къуралыуланы бюджетлерини борчларын реструктуризация этиуню, кредиторлагъа ахчаны тюзюнлей тёлеуню окъуна жолу бла алжаусуз эм къыстау бардыргъанбыз. Ырысхы бек алгъа не затха къоратыллыгъын белгилегенбиз.

Биз сайлагъан жол, амалла да тюз болгъанларын жашау кеси кёргюзтгенди. Былтыр энергоносительлеге кредитор борчну эки кере азайтыргъа, къоранчланы аяулу халда бардырыргъа, къырал инвестицияланы хайырланыуда низам салыргъа къолубуздан келгенди. Аны хайырындан а Къабарты-Малкъар Республиканы бюджети Юг федеральный округда бек иги жарашдырылгъаннга саналгъанды.

Экономиканы айныууна багъа биче, аны баш энчиликлерин белгилерге тийишлиди. Бек алгъа, **финанслада тутхучлулукъ болурча этилгенди, налог жыйыуну низамы игиленнгенди** эмда, айхайда, экономиканы баш бёлюмлерин айнытыуда алгъа барыуну тохтатыргъа онг чыкъгъанды.

2006 жылда битеулю регион продуктну ёлчеми 36 миллиард сомгъа неда 104,2 процентге жетгенди, промышленность производствону индекси уа 108 процент чакълы бирге. Битеу мюлкледе да эл мюлк продукциядан 15,3 миллиард сом багъасы чыгъарылгъанды, ол да 2005 жылдан эсе иги кесек асламды.

Экономиканы айнытыугъа эм социальный сферагъа 6,2 миллиард сом бёлюннгенди. Подряд къурулуш ишле 3,3 миллиард сомгъа бардырылгъандыла. Жол къурулушда да иги кесек иш этилгенди. Федеральный эм жер-жерли автомобиль жолланы кёп километрлери ишленнгендиле, жангыртылгъандыла эм ремонт этилгендиле. «Кавказ» автомобиль жолну Нальчик шахарны къыйыры бла баргъан кесеги хайырланылыргъа берилгенди, Бахсан шахарны тёгерек айланып баргъан IV комплекси жангыртылынып бошалгъанды.

Ишлени санларына къошулгъанлары бла бирге качестволары да игиленнгенди. Анга мени былтыргъы Посланиямда уллу эс бурулгъан эди. Ол а жарлыланы санын азайтыу, халкъны къолайлыгъын ёсдюрюу жаны бла ишни хайырлы бардырыргъа онг бергенди. **Былтыр орталыкъ иш хакъ 5862 сомну тутханды, аны аллында жылдан эсе 25,2 процентге,** багъаланы кётюрюлгенлерин эсге алыу бла уа -13,6 процентге ёсгенди. Былтыр бла тенглешдиргенде хар адамны файдасы орта эсеп бла 32 процентге кёбейгенди. Бюджет эм бюджетни ахчасына къарап тургъан бёлюмледе ишлегенлени хакълары бла байламлы борчну толусунлай тёлерге къолубуздан келгенди.

Республиканы бюджетлерине налогла 2005 жылдан эсе 1,4 кереге кёп тюшгендиле эмда 3 миллиард сомгъа жетгендиле, ол а социальный жумушлагъа ахчаны кёбюрек бёлюрге онг бергенди.

Социальный болушлукъну кючлендириу эм халкъны къарыусуз къауумуну социальный жумушла бла жалчытыуну игилендириу жаны бла мадарла этилгендиле. Ай сайын 220 мингден артыкъ адамгъа тёлеулени 20-дан аслам тюрлюсю бериледи.

Саулукъ сакълауда медицина болушлукъну качествосун игилендириу эм аны алыргъа хар кимни да къолундан келирча этиу жаны бла иш башланнганды. «Саулукъ сакълау» баш магъаналы миллет проектге кёре республиканы саулукъ сакълау системасы къошакъ ырысхы алгъанды. Багъыу-профилактика учрежденияланы жангы медицина оборудование бла жалчытыу жангы, бютюн бийик, даражагъа кётюрюлгенди. Биринчи медицина болушлукъ этген бёлюмде участка врачланы бла орта медицина персоналны иш хакълары 3 кере кёбейгендиле, «терк болушлукъ бериуню» врачларыны, сабийле туугъан учреждениялaны врачларыны иш хакълары иги кесек кётюрюлгендиле.

Баргъаны 2-чи бетдеди.

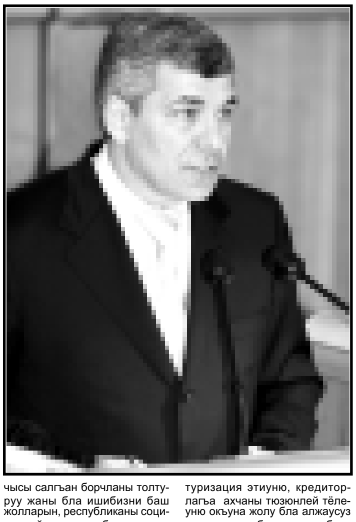

Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясыны юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди:**

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти А.Б.Каноковну Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясында айтылгъан болумланы бла оюмланы къабыл кёрюрге.

2.Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини комитетлери Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясыны болумларын жашауда бардырыу бла байламлы вопрослагъа бек алгъа къаралырын жалчытыргъа борчлу этиледиле.

3.Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу керекди:

Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясында белгиленнген борчланы тамамлау жаны бла ишлени шарт планын жарашдырыргъа эм аны жашауда бардырыргъа;

Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясы асламлы информацияны органларында басмаланылырча, айтылырча мадарла этерге, аны кенг жайылырын жалчытыргъа.

4.Къабарты-Малкъар Республиканы къырал властыны толтурууучу органларына, жер-жерли самоуправленияны органларына Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясында кёргюзтюлген мадарланы тамамланылыуларын жалчытыргъа керек болгъанларын айтыргъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели **БЕЧЕЛЛАНЫ И.**

Нальчик шахар, 2007 жылда 11-чи майда, №1120-П-П.

Къабарты-Малкъар Республикада Граждан болумну актларын жазыуну управлениясыны башчысыны юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини

УКАЗЫ

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Конституциясыны 81-чи статьясыны «б» пунктуна тийишлиликде **Пазова Юлия Темиркановнаны**Къабарты-Малкъар Республикада Граждан болумну актларын жазыуну управлениясыны башчысына салыргъа.

2.Бу Указ анга къол салыннган кюнден кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти **А. КАНОКОВ.**

Нальчик шахар, 2007 жылда 12-чи майда, №38-УП.

«Къабарты-Малкъар Республиканы къырал службасыны къырал къуллукъларында ишлегенлени ахча бла саугъалауну эмда къырал службаны къырал къуллукъчуларыны иш хакъларыны юслеринден» Къабарты-Малкъар Республиканы Закону кючюн тас этгеннге санауну юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди:**

1.«Къабарты-Малкъар Республиканы къырал службасыны къырал къуллукъларында ишлегенлени ахча бла саугъалауну эмда къырал службаны къырал къуллукъчуларыны иш хакъларыны юслеринден» Къабарты-Малкъар Республиканы Закону кючюн тас этгеннге санауну юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законун къабыл кёрюрге.

2.Бу Законну Къабарты-Малкъар Республиканы Президентине къол салдырыр эм халкъгъа туура этер ючюн жиберирге.

3.Бу Бегим къабыл этилген кюнден кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели **БЕЧЕЛЛАНЫ И.**

Нальчик шахар, 2007 жылда 26-чы апрельде, №1110-П-П.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти 2007 жылда 26-чы апрельде къабыл этгенди

«Къабарты-Малкъар Республиканы къырал службасыны къырал къуллукъларында ишлегенлени ахча бла саугъалауну эмда къырал службаны къырал къуллукъчуларыны иш хакъларыны юслеринден» Къабарты-Малкъар Республиканы Закону кючюн тас этгеннге санауну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы

ЗАКОНУ

1-чи статья. «Къабарты-Малкъар Республиканы къырал службасыны къырал къуллукъларында ишлегенлени ахча бла саугъалауну эмда къырал службаны къырал къуллукъчуларыны иш хакъларыны юслеринден» Къабарты-Малкъар Республиканы 2000 жылда 31-чи мартда чыгъарылгъан 17-РЗ номерли Закону («Кабардино-Балкарская правда» 2000, №64, 2002; 2001,№2; 2003, №3, 173-175) кючюн тас этгеннге санаргъа.

2-чи статья. Бу Закон басмада чыгъып он кюн озгъандан сора кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти **А. КАНОКОВ.**

Нальчик шахар, 2007 жылда 11-чи майда, №34-РЗ.

Экономика

Нальчикде ВЕФК банкны бёлюмю ачыллыкъды

Восток-Европалы Финансовый Корпорацияны (ВЕФК) башчылары эм акционерлери Нальчикде «РОСТ» банкны филиалларыны мурдорларында ВЕФК банкны филиалын ачаргъа оноу этгендиле. «РОСТ» банкны жумушлары бла хайырланнганлагъа ВЕФК банкда счётла ачаргъа онг берилликди.

Аны бла байламлы болгъан тюрлениуле РОСТ-ну клиентлерини алларында борчларын толтурууугъа чырмаулукъ этерик тюйюлдюле. Жангы бёлюм кесини ишин бу жууукъ заманда башларыкъды.

Людмила МИРОШНИЧЕНКО.

Фестиваль

Магъаналы проблемаланы сюзгендиле

Москвада, «Измайлово» къонакъ юйню комплексинде жыл сайын бардырылыучу «Эврика-Авангард» фестиваль-конференция болгъанды. Ол Россей Федерацияны Жамауат палатасыны кёз-къулакъ болууу бла бардырылгъанды. Фестивальгъа инновация сообществону лидерлери, Россейни Билим бериу эм илму министерствосуну, республикаланы бла областьланы, жамауат организацияларыны келечилери къатышхандыла. Ары Къабарты-Малкъардан билим бериуню «Айныу» («Развитие») инновация ассоциациясыны членлери, кёбюсю Элбрус районну билим бериу учрежденияларыны директорлары баргъандыла.

Фестивальда «Эврика» ИПОП-ну ректору А.И. Адамский, «Экономиканы бийик школу» къырал учрежденияны ректору Я.И.Кузьминов, Россей Федерацияны Билим бериу эм илму министерствосуну Департаментини башчысы И.И. Калина, тийишли министерстволаны таматалары сёлешгендиле. Баш магъана берилген «Билим бериу» деген миллет проектни жашауда бардырыуну проблемалары сюзюлгендиле.

Школланы директорларыны регион ассоциацияларыны, инновация учрежденияланы келечилери кючню бирикдирир муратда регионла аралы бир ассоциациягъа биригиуню юсюнден келишгендиле. Къабарты-Малкъарны «Айныу» ассоциациясы инновация къымылдауну айнытыугъа къошхан юлюшю ючюн бек игиледен сегизисини санында диплом эм сыйлы саугъа бла саугъаланнганды.

А. ТАЛАЕВ.

Физика кабинетле тюрленедиле

«Билим бериу» миллет проектни чегинде бизни республикагъа 17 физика кабинетлеге лаборатория оборудование келгенди. Сёз ючюн, Майский шахарда бешинчи номерли школгъа келген комплектни багъасы 450 минг сомду.

Школну директору Людмила Чепурная айтханнга кёре, алтмышынчы жыллада алыннган оборудование эски болгъан эди. Энди жангы оборудование бла жалчытылгъан лабораторияны хайырындан физика кабинетлеге жангы излемлеге кёре ишлерге онг чыкъгъанды.

И. ОСЕТРОВА.

Республиканы жашауундан

ТЮБЕШИУ

Жангылычладан хыйсап эте

Тюнене Нальчикде Басманы юйюнде КъМР-ни ислам институтуну директоруну заместители Аслан Гедгафовну журналистле бла тюбешиую болгъанды. Анда сёз 21-чи майда Адыгланы эсгериуню кюнюн белгилеуню юсюнден баргъанды.

Аслан Гедгафов республиканы Муслийманларыны дин управлениясыны атындан асламлы информацияны органларыны юсю бла халкъгъа чакъырыу этгенди. Бу бушуулу кюнню, алгъынча, митинг халда белгилемей, жыйылып, Кавказ урушну жылларында кёчгюнчюлюкде, мухажирликде ёлген адыгланы гюняхлары кечилирине дууа тутулса, тилекле этилселе иги боллугъун ангылатханды.

Ол адамланы жолгъа айланнганларыны баш сылтауу, не алай-былай десек да, ислам дин бла байламлы болгъанын, ала муслийман къыралда жашау этер, ёлселе, муслийман топуракъгъа тюшер ючюн узакъ да, къыйын да жолоучулукъну сайлагъанларын чертгенди.

- Биз,-дегенди дин ахлусу,- ёлгенлеге хурмет эте, аланы къадарларына политика бла бай ламлы къарамай, алагъа Аллахны жанындан ырахмат этилирине къайгъырыргъа керекбиз. Озгъан заманны история шартларын къозгъап, алай, былай болду деп, халкъны къанын бузуп турургъа керек тюйюлдю. Ол кезиуледе жиберилген кемчиликледен тийишли оюм этилип, келир заманнга кесибизни хазырласакъ, ёсюп келген тёлюге ол кёп да игиди. Быллай уллу ишде динибизни багъаларгъа, миллет тёрелени сыйларгъа борчлубуз. Ала бизни ниет хазнабыздыла. Анга уа бек сакъ болургъа керекбиз.

Аслан Гедгафов ахырында журналистлени кёп сорууларына жууап бергенди.

СЕМИНАР

Хар инсан да багъалыды

Элбрус районну Тегенекли элинде 9-13-чю майда аллай ат бла семинар бардырылгъанды. Анга Юг федеральный округдан жамауат организацияны келечилери къатышхандыла. Бу ишни баш мураты- жаш адамланы бир бирге тёзюмлюкге, ангылаулукъгъа эм Россейни регионларындан жашланы бла къызланы бирге бу жаны бла проектле хазырлап, аланы толтурургъа юйретиудю.

Семинарны «Ассоциация юных лидеров» деген регионла аралы жамауат организация, окъуучуланы илму-техника чыгъармачылыкъларыны республикалы арасы эм Къабарты-Малкъарны жаш тёлю биригиулерини союзу къурагъандыла.

«Ценен каждый» деген проект жашауда бардырылып юсюбюздеги жылны апрель айында Орёл шахарда башланнганды. Аны Юг, Центральный эм Приволжский федеральный округлада бардырыргъа белгиленнгенди. Проект юч бёлюмден къуралады. Биринчиден, районлада семинарла бардырыллыкъдыла. Ызы бла сентябрь айда конференция къураллыкъды. Андан сора семинарда бла конференцияда кётюрюлген сорууланы жашауда бардырыу жаны бла ишле тамамланырыкъдыла.

КЪОЙЧУЛУКЪ

Аякъ юсюне салыр муратда

Къум тюзлеге жаугъан жауун къарап - къарагъынчы жутулуп кетгенча, къыралда жангы экономика тюрлениуле башланнганлай, Совет Союзну кезиуюнде колхозлада бла совхозлада минсгле, он мингле бла саналгъан къойла къысха заманны ичинде жокъ болуп къалгъанларына сейир этерчады. Шёндю саулай Къабарты-Малкъарны алып айтсакъ окъуна, юч-тёрт ара мюлкде болмаса, тышындан келген адамгъа къой союп къонакъбайлыкъ эталлыкъны табаллыкъ тюйюлбюз.

Бюгюнлюкде эсепге алынып республикада битеуда 258 минг къой бла эчки бардыла. Аланы 226,1 минги адамланы энчи эм болушлукъчу мюклеринде кечинедиле. Бир къаууму уа фермерлени къолларындадыла.

Аллай осал болумдан хыйсап этип эм «Агропромышленность комплексни айнытыу» миллет проектни чеклеринде республиканы Правительствосу «2008-2011 жыллада КъМР-де агропромышленность комплексни айнытыу» деген целевая программа жарашдыргъанды. Анда айтылгъан кезиуню ичинде республикада къойчулукъ бёлюмню жангыдан аякъ юсюне салыуну жалчытыуну борчлары, аланы толтуруу ючюн кимле жууаплы болгъанлары шарт белгиленнгендиле.

Билимлини бети жырыкъ
4 бет

Барысындан да игиси - тютюнню ичмеудю
4 бет

Белгиленнген борчланы толтуруу битеу жамауатдан кючню бирикдириуню, арымай-талмай ишлеуню излейди

Баргъаны. Аллы 1-чи бетдеди.

Билим бериуню ишин жангыча къурауну чеклеринде школгъа дери эм битеулю билим бериуню учрежденияларын бирикдириу жаны бла иш ахырына жетдирилгенди. Аны хайырындан школгъа дери билим алыргъа онг тапхан сабийлени санын 70 процентге дери жетдирирге онг чыкъгъанды. Битеулю билим бериуню магъанасы билим бериуню федеральный стандартларыны эм профиль халда окъутууну мурдорунда жангыртыу жаны бла иш бардырыла турады. «Билим бериу» баш магъаналы проектге кёре республиканы школларына окъуу оборудованиядан 101 комплект, эл школлагъа 37 автобус тюшгендиле. Интернетге битеулю билим берген 253 учреждение къошулгъанды.

Культура учрежденияланы андан ары айнытыу эм аланы ырысхы-техника базаларын игилендириу жаны бла мадарла этиледиле. Къабарты-Малкъарны къыраллыгъыны 85-жыллыгъын белгилеу республиканы культура эм политика жашауунда баш магъаналы ишге айланнганды.

Ма бу эм башха иги тюрлениуле биз къыралгъа оноу этиуню жангыча къурауну, обществону жашауун демократизациялауну жолу бла алжаусуз баргъаныбызны хайырындан болгъандыла. Былтыр республиканы **толтуруучу властыны системасыны ишин игилендириу,** аны хайырлылыгъын кётюрюу жаны бла бир къауум мадарла этилгендиле: къырал властьны толтуруучу органларыны жангы структурасы тохташдырылгъанды, административ реформаны жашауда бардырыуну чеклеринде къурау-право ишле тамамланнгандыла, Правительствода бла Президентни Администрациясында кадрла тюрлендирилгендиле, министерстволаны бла ведомстволаны башчыларыны ишлерине багъа бериуню системасы жарашдырылгъанды. Ма ол эм башха мадарла да республиканы толтуруучу властыны ишин игилендирирге, жангы даражагъа жетдирирге онг бергендиле.

Озгъан жыл властьны бла жамауатны арасында байламлыкъланы шарт къурауну, властьны ачыкълыгъын кючлендириуню жылы болгъанды. Ол магъаналы борчну тамамларгъа республиканы Президентинде бир къауум жамауат институтланы къуралгъанлары да себеплик этгендиле. Аланы ичлеринде Жамауат-консультатив советни, Президентни Интернет-сайтын эм Президентни Администрациясында «Коррупциягъа къажау телефон ызны» энчи белгилеп айтыргъа боллукъду. Властьны жамауат бла тюзюнлей сёлешиую стратегиябызны сайлауда кёп жангылычладан къутулургъа болушханды. Ишге алай къарагъаныбыз мындан ары да социальный политикабызны кючлендирликди, халкъны экономикагъа тири къатышыууна себеплик этерикди.

Алайды да, **былтыргъы Посланияны баш магъаналы болумларыны бла оноуларыны асламысы тамамланнгандыла дерге боллукъду.** Бир жылгъа кёп иш этилгенди. Болсада ала аллыбызда сакълагъан жангы эм уллу борчланы къатларында бек аз кёрюнедиле. Эштада, жашауубузну битеу сфераларында да ишни тамыры бла тюрлендирирге керек болур. Бек алгъа уа республиканы социальный, экономика жаны бла да айнытыуну терклендирмей жарарыкъ тюйюлдю.

Арт заманлада биз аяулукъну бла хайыр алыуну кючлендириуге бурулгъан жангы жолну белгилегенбиз. Бек алгъа республиканы кесини онглары: табийгъатын, хауасын, культура-тарых хазналарын, адамларын билимлерин, экономика амалланы хайырланыргъа мурат этебиз. Битеу белгилеген ишлерибиз республиканы 2022 жылгъа дери айнытыуну стратегиясында бла Къабарты-Малкъарны социальный-экономика айныууну 2008-2012 жыллагъа жарашдырылгъан программасыны проектинде шарт кёргюзтюлгендиле. Ала бла кёп болмай жамауатны да шагъырей этгенбиз.

Айнытыуну жолу сайланнган заманда, **ёсюп барыргъа себеплик этерик баш магъаналы ишле белгиленнгендиле.** Ала быладыла:

курорт-рекреация комплексни айнытыу;

эл мюлк производствону эм аны бла байламлы болгъан жарашдырыучу производствону айнытыу;

къурулуш материалланы чыгъарыуну ёлчемлерин ёсдюрюу эм аланы сатыуну бла хайырланыуну кючлендириу.

Бу муратларыбызгъа жеталсакъ, Къабарты-Малкъарны статусун кётюрюрге, конкуренцияда башхаладан аман болмазча этерге къолубуздан келликди. Алай ол келир заманны ишиди. Быйыл а экономиканы айнытыуну баш амалы промышленность комплекс болгъанлай къаллыкъды. Алгъыннгы Посланияда биз бу бёлюмню ишин жангыча къурауну борчун салгъан эдик. Алай Правительство бюгюннгю излемлеге келишген промышленность политиканы алыкъа тийишлисича бардыралмайды. Бёлюм алгъынча хайырсызды, ол жаланда бир ненча уллу предприятиягъа таянады. Правительство, бек алгъа уа Правительствону Председателини биринчи заместители М.Т.Тхазаплижев, тийишли министерстволаны башчылары да жуууукъ заманлада ол болумну тюзетирге керекдиле. Бёлюмге башчылыкъ этиуню игилендирир мурат бла биз аны Отлукъ-энергетика комплексни эм жашау журт-коммунальный мюлкню министерствосуна къошаргъа оноу этгенбиз. Тийишли Указгъа мен тюнене къол салгъанма.

Республикада промышленность политиканы битеулю стратегиясы илму тинтиулеге таяннган, жангы, бютюн файдалы технологияланы хайырланнган, конкуренция онгланы кючлендирирге, республиканы экспорт болумун игилендирирге себеплик этерик производстволагъа кёче барыргъа тийишлиди. Кеси да социальный ызны тутаргъа, ишчи жерлени сакълаугъа эм кёбейтиуге бурулургъа керекди. Ол бек магъаналыды.

Уллу предприятияланы кёбюсю инфраструктураларын, мекямларын, оборудованияларын да сакълагъандыла, аланы инженер-техника онглары, орта техника билимли ишчилери бардыла. Алайды да, ишлерин кереклисича къураялсала, аслам суралгъан продукцияны чыгъараллыкъдыла. Аны ассортиментин а жангы иеле тохташдырыргъа керекдиле. Ол себепден инвесторланы табыу, ала келирге базынырча этиу ишни кючлендирирге керекди. Алай инвесторну излеген заманда, биз предприятиягъа жангы ие излегенибизни унутмазгъа керекбиз. Башхача айтханда, инвесторгъа хазыр производство «майданчыкъ» кёргюзтюлюрге керекди. Алайсыз иш барлыкъ тюйюлдю. Анга биз кесибиз да тюшюннгенбиз. Аны ангылар ючюн Тырнауузну тау-байыкъландырыучу комбинатын алып къарасакъ да, тамамды. Аны жангыртыргъа, ишлетирге да къолундан келлик инвесторну табыу быйылны магъаналы борчларындан бири болгъанлай къалады. Комбинатны стратегия магъанасын эсге алып, биз ол проект бла бирге социальный проблемаладан да къутулууну онгларын хайырланыргъа борчлубуз.

Ишлеп тургъан 30 предприятияда жангы производстволаны ачыуну хазыр проектлерин жашауда бардырыргъа керекди. Рособоронзаказ эм Роспром бла этилген келишимлеге кёре, Правительство электроприборла чыгъарыучу предприятияланы къауумун къыралны къоруулау-промышленность комплексини структурасына къошуу жаны бла ишни андан ары бардырыргъа борчлуду.

Рекреация комплекс, сёзсюз, республиканы экономикасына бек уллу файда келтирирге боллукъ, кёплени иш бла жалчытырыкъ онглу бёлюмлеринден бириди. Аны 10 зонагъа бёлюп айнытыргъа белгиленеди. Бу борчну энчи иеле бла кибик, къырал бла да партнёр халланы хайырланып толтурургъа боллукъду. Бусагъатда Элбрусда дагъыда эки канат жолну, Чегетге канат эм тау-лыжа жолланы ишлерге эмда Элбрус тауну кюнлюм этеклерин хайырланыргъа къолларындан келлик инвесторла излеу иш къыстау барады. Правительство, бек алгъа уа Курортланы эм туризмни министерствосу Р.Б.Фировну башчылыгъында, ол ишлерин тиритлирге, инвесторлагъа хар жаны бла да онгла берирге, бек башы уа – анга хар зат да ачыкъ, ангылашыныулу болурча этерге борчлудула. Кёп кере айтханымы энтта да къайтарама: биз жуууукъ заманлада курортну бла туризмни уллу файдала келтирген, башхала бла эришалгъан индустриясын къураргъа, къыралыбызда, андан тышында да турист рынокда алчыланы санына къошулургъа керекбиз.

Эл мюлк Россей Федерацияны Президентини Федеральный Жыйылыугъа Посланиясында келир заманда экономиканы бийик технологияла бла ишлерик бёлюмюча кёргюзтюлгенди. Аны ишин игилендирир ючюн, бизде бюгюнлюкде болгъан битеу онгла да не къадар толу хайырланылыргъа керекдиле. «АПК-ны айнытыу» баш магъаналы миллет проектге кёре бардырылгъан битеу ишлени кючлендирмей, аграрный секторда кредитлени не къадар толу хайырланмай, къумалы малланы санын ёсдюрмей, малчылыкъны ырысхы-техника жаны бла болумун игилендирмей жарарыкъ тюйюлдю. Алай этер ючюн а, къумалы малланы, малчы фермалагъа оборудованияны лизинг бла алыуну, аланы юлешиуню бизге тап келген схемасын табаргъа тийишлиди. Эл мюлк техниканы алыуну, аны ишлетиуню, эл мюлк товарла чыгъарыучуланы жумушларын машина-техника станцияланы юслери бла жалчытыуну хайырлы системасын да къурамай боллукъ тюйюлдю.

Таулада эм тау этекледе терек бахчачылыкъ Къабарты-Малкъарны табийгъат болумларында файдалы ишге айланыргъа боллукъду. Анга бек уллу къыйын салыннганлыкъгъа, андан уллу файда алыргъа, бек башы уа – тау элледе адамланы иш бла жалчытыргъа онгла бардыла. Правительство бу вопросну тынгылы тинтирге, республикада таулада эм тау этекледе терек бахчачылыкъны жангыдан къурауну эм айнытыуну программасын жарашдырыргъа керек боллукъду.

Элледе гитче мюклени къурауну политикасы комплекс халда бардырылыргъа керекди. Аны ючюн а республиканы Правительствосу, бу ишге оноу этген министерство да кесибизде, тышында да эл мюлк продукцияны сатыуну хайырлы системасын къурау жаны бла мадарла этерге борчлудула. Ол ишни тап къурагъан энчи иели структурала рынокда алыкъа чыкъмагъанлары себепли, бу проблеманы къырал закупкаланы кенгертиуню эмда эл мюлк потребитель кооперацияланы айнытыуну жолу бла тамамларгъа керекди.

Аш-азыкъ эм жарашдырыучу промышленностьда битеу кючню бу бёлюмню жангы техника бла жалчытыугъа, анга инвестицияла келирча этиуге, конкуренциягъа чыдамлы продукцияны ёлчемлерин ёсдюрюуге, аны ассортиментин кенгертиуге, качествосун игилендириуге салыргъа тюшерикди. Жарашдырыучу предприятияланы эл мюлк товарла чыгъарыучула бла производство-мюлк байламлыкъларын тохташдырыугъа эм кючлендириуге, аланы сырьё базаларын эл мюлк производство бла биригиуню эмда жер-жерледе сырьёну хазырлауну энчи амалларын айнытыуну мурдорунда къураугъа хар жаны бла да себеплик этерге керекди.

Битеу бу эм башха борчланы да жетишимли толтурур ючюн, республиканы агропромышленность комплексин айнытыуну бешжыллыкъ программасын жарашдырмай жарарыкъ тюйюлдю. Ол аллай федеральный программа бла келиширге, этилген мадарланы толууларын жалчытыргъа, болгъан онгланы бек къыйын проблемаланы тамамлаугъа бурургъа себеплик этерге керекди.

Жарсыугъа, Эл мюлк эм аш-азыкъ министерство озгъан заманны ичинде аллай программаны бизге кёргюзталмагъанды. Анга Т.Х. Эркеновча жангы, сынаулу эм тири башчы келгени бла, ол борч жуууукъ заманлада тамамланыр деп ышанабыз.

Къурулуш комплексни айнытыугъа быйыл республикада артыкъда ахшы онгла къураладыла. Федеральный арадан бизге кёп ырысхы бёлюнеди. Энди бек башы аны керекли ишлеге не къадар тап хайырланыуду.

Андан сора да Къабарты-Малкъар Россейге кеси ыразылыгъы бла къошулгъанлы 450 жыл толгъанына байрамына хазырланыу бла байламлы ишлени планына кёре 44 объектни къурулушун бардырыргъа, аладан 22-син а, ол санда школчулагъа 3,5 минг жери эм жыл санлары школгъа жюрюрча болмагъан сабийлеге 515 жери болгъан 9 школну, 1100 жери бла 3 культура юйню, инфекция больницаны 260 ундурукъ сыйыннган багъыу корпусун, Нальчик шахарда диагностика араны хайырланылыргъа берирге белгиленеди. Аладан сора да Жашил театр, Спорт дворец эм «Спартак» стадион жангыртылынып бошаллыкъдыла, Триумфальная арканы,Православный храмны къурулушлары бардырыллыкъдыла.

Нальчикни тизгинлилигине, аны айбатлы этиуге энчи эс бурургъа тийишлиди. Жуууукъ заманда республикабызны ара шахары Россейни бек тап эм ариу шахарларындан бири болурча этерге бизни къолубуздан келликди.

Жашау журтла бла байламлы проблемадан къутулуу энчи магъананы тутхан борчду. Къолайыбыз уллу болмай тургъанлай окъуна, бусагъатда хазыр эм ишлене тургъан фатарла халкъгъа азлыкъ этедиле. Ол а жашау журтланы багъаларын кётюрюуге келтиреди. Республиканы халкъы юйле ишлер ючюн льготалы кредитле алыргъа хазырды. Алай бюджетни дотациясыны уллулугъу кредит ючюн процент ставканы тёлерге себеплик этерге къоймайды. Алай бла уа жашау журтланы ишлерге кёл этдирген ол баш амал хайырланылмай къалады. Ол себепден, «Россейни гражданларына - тынгылы да, учуз да жашау журтла» деген проектни жашауда бардыра, биз юй ишлерге неда фатар сатып алыргъа сюйгенлеге болушууну битеу амалларын хайырланыргъа борчлубуз.

Къыралыбызны Президентини Федеральный Жыйылыугъа Посланиясында гражданланы битеу къауумларын да алалырча тап келген **жашау журтланы кёп санда ишлеуню узакъ болжаллы программасын къабыл этерге** деп сёз алай салыннганды. Андан сора да 2010 жылгъа Россейни хар адамына тергегенде, бир жылгъа бек аздан бир квадрат метр жашау жер ишлеуню борчу белгиленнгенди. Биз да Къабарты-Малкъарда жашау журтладан бир жылгъа 800-850 квадратный метрин хайырланыргъа берирге керекбиз. Ол себепден Правительство, Къурулуш эм архитектура министерство да республикада жашау журтла ишлеуню тынгылы тергелген эмда саулай толтурулурча этилген программаны жарашдырыуну андан ары созмасын.

Россейни Президенти **гражданланы оюла тургъан юйледен кёчюрюуню** программасына бек аздан 100 миллиард сом, жашау журтлагъа ремонт этиуге бек аздан 150 миллиард сом бёлюрге деп аллай борч салгъанды. Бизни республикабыз ол программалагъа не къадар толу къатышыр ючюн Правительство федеральный арада ишин тирилтирге керекди.

Шахар къурулушну эм битеу норматив-право документацияны федеральный законодательствону излемлерине тюз келирча этиу къурулуш комплексни магъаналы борчу болгъанлай къалады. Бек алгъа Къабарты-Малкъар Республиканы жерини планын салыуну схемасын, жерлени хайырланыуну эм алада къурулуш ишле бардырыуну жорукъларын хазырларгъа эм къабыл этерге тийишлиди. Проект-смета документацияны качествосун кётюрюу жаны бла ишни андан ары бардырыргъа, жангы ресурсланы аягъан технологияланы бла къурулуш материалланы хайырланыргъа, къурулушланы багъаларын азайтыргъа, проектлеге экспертиза этген органланы эмда къурулушну качествосуна надзор этген органланы жууаплылыкъларын кючлендирирге керекди.

Ма бу эм башха борчланы толтурур ючюн, Къурулуш эм архитектура министерствогъа, аны башчысы М.Г.Афашаговха жууаплылыкъларын кючлендирирге, ишлерин да тирилтирге керек боллукъду. Ала биз мурат этгенча ишлерле деп ышанабыз.

Быйыл **федеральный автомобиль жолланы ишлеу эм жангыртыу** жаны бла да кёп иш тамамларгъа тюшерикди. Аны бла бирге Транспорт, связь эм жол мюлк министерствогъа жер-жерли самоуправленияны органлары бла бирге орамланы, жолланы тапландырыуну программасын жашауда бардырыргъа тюшерикди. Ол бек магъаналы борчду. Биз жуууукъ жыллада республиканы шахарларында бла эллеринде жолланы халларын игилендирирге керекбиз. Аны ючюн а жол фондха ахча тюшерча этиу жаны бла ишни кючлендирирге, республиканы жолларын айнытыугъа ахча тюшген жангыз регион источникни – транспорт налогну жыйыуну игилендирирге керекди.

Халкъла аралы эм Россейни кесинде самолётла бла жюкле, адамла ташыуну рыногуна не къадар тири къатышыу, курорт индустриябызны айныта, турист рынокга теренден- терен кире баргъан къадарыбызда, магъанасы ёсе барлыкъ **жангы халкъла аралы аэропортну къурулушуна** инвестицияла мажарыу ишни андан ары бардырыргъа тюшерикди.

Быйыл**автомобиль транспортда** адамланы жюрютюуге башчылыкъ этиуню амалларын да тюрлендирмей боллукъ тюйюлдю. Ол санда муниципальный пассажир транспорт предприятияланы финанс-мюлк ишлерин игилендирмей, транспорт жумушла бла жалчытыуда контроль этиуню хайырлы амалларын тапмай, адамланы жюрютюуню бусагъатдагъы маршрут жолларын кенгертмей жарарыкъ тюйюлдю.

Республиканы предприятияларыны бла халкъыны къоркъуусузлукълары, хапар билиулери эсепге алыннган эм мобильный телефон байламлыкъла тап къуралгъанларына кёре болгъаны кимге да баямды. Бу бёлюмню айнытыуну андан ары бардыра, **хар жаны бла да эскирген АТС-лени жангыларына, телематика жумушланы санын кёбейтирге онг берлик цифровойлагъа алышындырыугъа** артыкъда уллу эс бурургъа тийишлиди.

Транспорт, связь эм жол мюлк министерство А.А.Суншевни башчылыгъында федеральный жолланы айнытыугъа ахча мажарыу жаны бла ишде башхаладан жетишимли болгъанды. Алай ол орамланы, жолланы да айнытыуда, анга бойсуннган башха бёлюмлеге салыннган борчланы тамамлауда да алай тири болурун сюебиз.

Жуууукъ заманлада бек уллу эс буруллукъ ишледен бирине къыралны Президенти электроэнергетиканы санагъанды. **Бизни республикабызны гидроресурслары аз тюйюлдюле.** Аланы не къадар толу хайырланыргъа керекди. Битеу кючюбюзню Тёбен Черек ГЭС-ни экинчи кесегини къурулушун ахырына жетдириуге салыргъа керекбиз. Анга 1 миллиард 900 миллион сом къоратыргъа белгиленеди. Аны бла бирге гитче гидроэлектростанцияланы да ишлерге керек боллукъду. Мында уа алыкъа сёзден ишге кёчюу кёрюнмейди.

Энергия бла жалчытхан организацияланы эм жашау-журт-коммунальный мюлкню ишлерин игилендириу, алада низам салыу бизни экономика эм социальный политикабызны бек магъаналы ишлеринден бирлери болургъа керекдиле. Кёп болмай гуманитар тинтиулени институту бардыргъан социология тинтиуле кёргюзтгенлерине кёре, сиз жашагъан жерде артыкъда къыйын социальный проблемала къайсыладыла деген соруугъа сорулгъанланы 40 проценти чакълы бири суу, ток, газ бла жалчытыуну эм аллай башха жумушланы санагъандыла. Аны себепли коммунальный жумушла бла жалчытыуну тап халгъа келтириу, адамланы жашау болумларын игилендириу эм къоркъуусуз этиу бизни баш борчларыбыз болгъанлай къаладыла.

Правительство, Промышленность, отлукъ-энергетика комплекс эм жашау журт-коммунальный мюлк министерство, муниципальный районланы бла шахар округланы администрациялары суу, жылыу бла жалчытыуну, кир сууланы тёгюуню системаларын жангырта барыуну, аны бла бирге тозурагъан инженер сетьлени, эски котельняланы алышындырыуну, хайырлы боллукъ объектлеге арт заманлада чыгъарылгъан автоном котельняла салыуну мадарларын этерге керек боллукъдула.

Республиканы жашау журт сферасын демонополизация этер мурат бла Россей Федерацияны Жашау журт кодексин жашауда бардырыу жаны бла битеу керекли ишлени тамамларгъа тийишлиди. Жашау журт фондну иелерини, башчылыкъ этген компанияланы эм подрядный жашау журт организацияланы функцияларыны чегин айырыуну мурдорунда конкуренция къураргъа керекди.

Отлукъ-энергетика комплексге эм жашау журт-коммунальный мюлкге башчылыкъ этиуню борчу кёп болмай жангыдан къуралгъан Министерствону бойнуна салыннганды. Уяналаны Хажи-Муратны жашы Кязимни башчылыгъы бла бу Министерство эм бу бёлюмню ишин курировать этген, Правительствону Председателини заместители Чеченланы Ахматны жашы Ануар уллу эм жууаплы борчланы толусунлай тамамлауну жалчытырларына ышанабыз.

Бизни ишибизни хайырлылыгъын ёсдюрюуню баш жолларындан бири – къырал эм муниципальный мюлкню файдалылыгъын жалчытыуду. Къырал ырысхыны хайырланыудан республикалы бюджетге файдала орта эсеп бла къыралда болгъанындан эсе аз тюшгенлерин белгилерге керекди. Аллай болумгъа тёзюп турургъа жарарыкъ тюйюлдю эм республикалы эм муниципальный иеликге ревизия этерге, республикалы даражалы эм муниципальный даражалы полномочиялада тамамларгъа керекли ишлени шарт белгилерге тийишлиди. Битеу къалгъан ырысхыны законодательство бла белгиленнген жорукъгъа кёре алыргъа керекди.

Аны бла бирге законнга тюз келишмеген амалла бла алыннган ырысхыны къыралгъа къайтарыуну механизмин жарашдырыргъа керекди. Ол санда файдасы чыгъарча хайырланылмагъан ырысхыны да. Анга кёре къыралны юлюшю сакъланнган предприятияланы-банкротланы юслеринден политика да шарт жарашдырылыргъа тийишлиди. Право низамны сакълагъан органла, бек алгъа уа прокуратураны органлары, аллай шартлагъа уллу эс бурургъа керекдиле.

Къысхасы, Правительствогъа, М.И.Сохровну башчылыгъы бла Къырал ырысхыгъа башчылыкъ этиу эм жер байлыкъла жаны бла министерствогъа республикада ырысхы бла байламлы халланы игилендириуню вопросларыны битеу комплексин толу тамамлауну, жуууукъ заманда уа къырал ырысхыны хайырланыуну файдалылыгъын кётюрюуню жалчытыргъа керек боллукъду.

Муну аллындагъы Посланияда **жер бла байламлы халланы тап къураргъа, жерни рыногун айнытыргъа** кереклиси айтылгъанды. Бара-баргъан заманда жерге энчи иелик этиуге кёчюуню юсюнден да. Болсада бизни халкъгъа уллу жашау магъанасы болгъан ол вопросну тамамлаугъа бир кибик кёз къарам жарашдырыргъа алыкъа къолдан келмегенди. Бирле бу вопросну терк тамамлар жанлыдыла, башхала ашыкъмазгъа чакъырадыла неда эл мюлк жерлени приватизациялаугъа къажау сюеледиле. Экилери да ийнандырырча аргументле келтиредиле. Аны себепли уа биз энчи комиссия къурагъанбыз. Анга тюрлю-тюрлю тёлюлени келечилери эм бу проблемагъа башха-башха тюрлю кёз къарамлары болгъанла да киредиле. Къыралда эм дунияда жыйышдырылгъан сынауну не жаны бла да терен тинтип, элледе жашагъанланы оюмларын да билип, республиканы битеу халкъын ыразы этерча оноу чыгъарыргъа комиссияны къолундан келир деп, алай сунама. Бусагъатда уа биз жерни арендагъа бериуню эм аренда хакъны механизмин жарашдырыуну, эл мюлк жерлени файдалы хайырланыугъа къаты контроль салыуну мадарларын этебиз.

Болсада бир затны энчи чертирге сюеме: мен жер бла байламлы халланы юслеринден вопросну бир къауумланы энчи сейирлерине эм власть амбициялагъа тап болурча тамамларгъа кюрешгенле эм аны политика популизмни «козырь картасыча» хайырланыргъа излегенле бла келишаллыкъ тюйюлме. Ол обществону социальный эм миллет айырыулукъну жолуна келтирирге боллукъду. Ол затлагъа къажау кюрешде битеу билген амалларыбызны хайырланырыкъбыз.

Алгъынча, бусагъатда да **гитче предпринимательство республиканы айнытыуну баш жолларындан бири болгъанлай къалады.** Бу сферагъа болушлукъ этиуню ауурлугъун муниципальный даражагъа кёчюрюрге керекди. 131-чи Федеральный закон эм налог законодательствону тюрлениулери жер-жерли самоуправленияны органларына уллу полномочияла бередиле. Болсада кеслерини территорияларында гитче бизнесни айнытыугъа себеплик этерни оруна, жер-жерледе кёбюсюнде тюрлю-тюрлю жалгъан сылтаула чыгъарадыла. Предпринимательге жер алыргъа, арендагъа мекям алыргъа, бир-бирде уа керекли информация алыргъа окъуна болмагъанча къыйынды. Анга право сакълагъан эм контроль этген органланы жанындан бизнесге дайым къысылукъ этилип тургъанын да къошсакъ, бизде экономиканы ол магъаналы бёлюмю алай акъыртын нек айныгъанын ангыларгъа къыйын тюйюлдю.

Гитче предпринимательствогъа болушлукъ этген муниципальный фондланы файдалы ишлеулерин жалчытыргъа, кредит кооперацияны айнытыргъа тийишлиди. Правительство ол структуралагъа финансла бёлюуню кёбейтирге керекди. Алай болса, республикада микрофинанс жумушланы рыногун кенгертирге онг табыллыкъды эм кёп адамлагъа предприниматель ишни къураргъа ахча алыргъа жол ачыллыкъды.

Жаш предпринимательлеге ишлерин башларгъа битеу керекли болумланы къураргъа, аланы окъутургъа, консультацияла берирге, сёзсюз, финансла бла болушургъа тийишлиди. Ол мурат бла бизнес-инкубатор офисге къошакъгъа бир комплекс къураргъа керек боллукъду. Анда предпринимательге офис бла бирге производство цех да берирча. Гитче предпринимательство-комплекс борчду. Аны унутургъа жарамайды. Бу жаны бла бизни салгъан кючюбюзню итоглары республиканы социальный къолайлыгъында, билирге сюе эсегиз, политика жаны бла тутхучлулугъунда кёрюнюрюкдюле.

Келир жыллада биз **гитче бизнесни эм предпринимательствону тап къуралгъан политикасын бардырыуну жалчытыргъа керекбиз.** Ол ишге башчылыкъ этиуню, властьны органларыны, жер-жерли самоуправленияны органларыны эм жамауат структураланы ишлерин координациялауну борчу Экономика айнытыуну эм сатыу-алыуну министерствосуну бойнуна салынады. Бу министерство эм аны оноучусу А.Т.Мусуков кесини оноуунда болгъан сферагъа кирген борчланы тамамлауда ахшы жетишимлеге жетиширлерин сюеме.

Экономиканы тутхучлу айныууну баш болумларындан бири **оюмлу къуралгъан тыш экономика ишди.** Арт жыллада республика уллу халкъла аралы экономика форумлагъа эм кёрмючлеге къатышады, ол а аны даражасын кётюрюрге себеплик этгенди. Инвестицияла алыргъа эм бизни предприятияларыбызны продукциясын халкъла аралы рынокга чыгъарыргъа онг бергенди. Озгъан жыл Россей Федерацияны бир къауум региону бла, ол санда Москва бла, Волгоград область, П ермь край бла да узакъ болжаллы сатыу-алыу экономика байламлыкъла тохташдырыу жаны бла мадарла этилгендиле. Бюгюн окъуна биринчи проектни юсюнден айтыргъа боллукъду. Бахсан шахарда Волгоград областьны «Волгобас» компаниясыны къатышыуу бла «Волжанин» автобусланы чыгъарыу жаны бла предприятие ачыллыкъды.

Къоншула бла, Россейни битеу регионлары бла бирге ишлеу бизге хайырлы боллукъду. Аны себепли республиканы сатыу-алыу экономика вопросла жаны представительстволарыны институтуну ишин игилендирмей жарарыкъ тюйюлдю. Мында онгла уллу болгъанларын анализ кёргюзтгенди. Шёндю бизни торгпредлерибизге республиканы аш-азыкъ эм жарашдырыучу промышленностуну предприятияларыны ишлери бла байламлы жумушланы тамамлау функцияланы бериуню вопросуна къарала турады. Ол республикадан тышына продукция жибериуде низам тохташдырыргъа себеплик этгенден сора да, аны конкуренциягъа чыдамлыгъын кётюрюрге онг берликди. Андан сора да, биз толтуруучу властьны кеси аллына ишлерик структурасын-Тыш экономика байламлыкъла жаны бла къырал комитет къураргъа оноу этгенбиз. Бизни оюмубузгъа кёре, ол бу сферада ишни игилендирирге болушурукъду.

Хурметли депутатла! **Былтыр файдаланы бла къоранчланы тап халгъа келтирирге, финанс ресурсла бла жалчытылмагъан бюджет борчланы ёсюп барыуларын тохтатыргъа онг болгъанды.** Алай бюджет къоранчланы тап халгъа келтириуню, бюджет планланы шёндюгю амалларын хайырланыуну вопросларын тамамлау бла алыкъа да кюреширге керек боллукъду. Ол властьны тюрлю-тюрлю даражаларында органланы эм бюджет организацияланы бюджет ахчаны не къадар аяулу жюрютюрге кёллендирликди.

Быйыл Правительство, Финансланы министерствосу (А.А.Бишенов) бюджет сетьге финансланы смета бла бёлюуню къояргъа онг берлик норматив база хазырларгъа керекдиле. Бюджетден ахчаны иш кёрюмдюлерине кёре тюзюнлей кеслерине бериуню принципине кёчерге тийишлиди.

Финанс-бюджет сферада баш проблемаладан бири республиканы бюджетине уллу дотация берилгениди. Анга кесибизни файдаларыбыз азлыкъ этип тургъан заманда бюджет ахчаны аяулу хайырланыуну проблемасын да къошайыкъ. Республиканы бюджетини ючден экиси федеральный трансфертледен къуралады. Аллай болумлада власть органланы социально-экономика борчланы тамамлау жаны кеслери алларына ишлерге жоллары кесиледи. Республиканы бюджетинде аны кесини файдалары уллу тюйюлдюле, битеу ахчаны 80 процентден асламы налогланы тёрт тюрлюсюнден алынады.

Ол проблеманы кетерир ючюн республикалы эм жер-жерли бюджетлени налог базаларын иги кесек кёбейтирге керекди. Ол мурат бла толтуруучу властьны органлары, муниципальный районланы эм шахар округланы администрациялары социально-экономика айныуну прогнозун толтурууугъа уллу жууаплылыкъ бла къараргъа керекдиле. Бир затны дайым да эсде тутаргъа керекди: файдасы кёп болгъан къыралны налог тёлеучюлеге къаты излемле салыргъа эркинлиги барды.

Аны бла бирге **налогланы эм сборланы жыйыуну качествосун кётюрюу жаны бла ишни игилендирирге керекди.** Озгъан жыл бир талай мадар этилгенди бу вопросну юсюнде. Правительство къурагъан энчи Комиссия финанс, бюджет эм налог низам къалай толтурулгъанына контроль этеди. Аллай комиссияла муниципальный районланы эм шахар округланы администрацияларында да къуралгъандыла.

Спирт-аракъы продукциягъа акцизле 2,4 кере кёбейгендиле. Энчи адамладан налог жыйыу иги кесек кёбейгенди. Транспортдан, оюн бизнесден алыннган налогла да. Быйыл бу жаны бла ишни бютюнда тири бардырыргъа тийишлиди.

Алгъынча,бусагъатда да республикада экономиканы жашыртын секторуну юлюшю уллу болгъанлай къалады. Алыкъа да экономика ишни жашыртын схемаларын хайырланыу къалмагъанды. Биз экономиканы ачыкълыгъын, конкуренцияны тюз ниетли бардырыуну жалчытыргъа, предпринимательлени къыралдан жашыртын ишлеулерини сылтауларын ачыкълауну эм кетериуню мадарларын этерге керекбиз.

Къабарты-Малкъар уллу дотация алгъан республикады, аны себепли уа **федеральный ара бла байламлыкъла жюрютюуню магъанасы да уллуду.**Кёп проблемаланы тамамларгъа бизни кесибизни къолубуздан келликди. Алай федеральный арадан болушлукъсуз халны тамыры бла тюрлендирирге, экономиканы тутхучлу айнытыуну мурдорун салыргъа бек къыйын боллукъду.

Жаланда бюджет ахчагъа къарап тургъанны къояргъа заман жетгенди. Биз бюджетден тышында источникледен инвестицияла алыуну, банкланы экономикагъа кредитле салыуларын кёбейтиуню мадарларын этерге керекбиз. Республикада уллу инвестиция программаланы эм проектлени алай бла тамамларгъа къолдан келликди. Аны ючюн властьны, бизнесни эм обществону кючлерин бирикдирирге керекди.

Жаланда алай бла къолдан келликди экономиканы айныуун жалчытыргъа.

Халкъны жашау къолайын кётюрюу бизни баш борчубуз болгъанлай къаллыкъды. Ол жаланда файдаланы ёсюулери бла угъай, кёбюсюнде жашауну качествосун кётюрюу бла тамамланырыкъ ишди.

Статистиканы билдириулерине кёре, 2006 жылны тёртюнчю кварталында республикада жарлыла 13,8 процент болгъандыла – 123,3 минг адам. Халкъны жарлы категорияларына ишлегенлени иги кесеги да къошулады – иш хакълары ахчаны жашау этерге жетерик ёлчеминден аз болгъанла.

Аны себепли бизни **социальный политикабызны баш борчу иш хакъны ёсдюрюуню жалчытыргъады.** Иш хакъны бек аз ёлчемин кётюрюуню мадарлары этилликдиле. 2007 жылда бюджет сферада иш хакъ тёлеуню отраслевой системасына кёчерге белгиленеди.

Россей Федерацияны Президентини Посланиясында пенсияланы иги кесек кебейтиуге, адамланы пенсия накоплениялары ёлчемлерин ёсдюрюуге, пенсия системаны ышаннгылы ишлеуюн жалчытыугъа бурулгъан шарт мадарла белгиленнгендиле. Битеу ол затла, сёзсюз, келир заманда пенсиячыланы, жашауларын игилендирирге себеплик этерикдиле.

Аны бла бирге жангызлай жашагъан пенсиячыланы, къыяулуланы эм башха категорияланы жалчытыу бла кюрешген социальный учрежденияланы ишлерин кёп да игилендирмей жарарыкъ тюйюлдю. Социальный жумушланы системасын тап къураргъа, аланы санын эм качествосун кётюрюрге тийишлиди. Къыяулуланы реабилитациялау, эм социальный интеграциялау жаны бла да.

Халкъны къолайсыз къауумларын кеси кеслерин жалчытыргъа юйретир ючюн, социальный служабаланы онгларын хайырланыугъа энчи эс бурулургъа тийишлиди. Гитче предпринимательствону юйюр формалары да хайырланылыргъа керекдиле.

Сабийлени реабилитациялауну, ата-аналары къарамай къойгъан сабийлени юйюрледе кечиндириуню инновация модельлерин айнытыуну комплекс мадарларын этерге керекди.

Алай бла, бизни аллыбызда халкъгъа социальный болушлукъ этиуню ахшы системасын къурауну борчу салынады. Ол магъаналы борчну толтуруу ючюн жууаплылыкъ А.И. Тюбеевни башчылыгъы бла Урунууну эм социальный айныуну министерствосуну бойнуна салынады. Биз андан тириликни эм ишде къаты болууну сакълайбыз.

Халкъны иш бла жалчытыуну магъанасыны юсюнден айтыр кереклиси жокъду. Республиканы ишсиз тургъан адамларын иш бла жалчытыу бизни социальный политикабызны баш борчларындан бириди. 2007 жылны башына иш бла жалчытыуну службасыны эсебинде болгъан ишсизлени саны 32,9 минг адамгъа жетгенди. Болсада арт жыллада республикада официально регистрация этилген ишсизлик, экономикагъа тири къатышхан халкъны санын терген айтханда, 7,5 процентге азайгъанды (2006 жылда 1-чи январьгъа 9,8 процентге).

Болсада жолну жаланда башланнган кесегиди ол. Жуууукъ жыллада ишсизлени саныны ёсюую бираз тохтатыллыкъ эсе да, халкъны иш бла жалчытыуну хайыр келтирлик политикасын жарашдырмай эм урунууну регион рыногунда къурау ишлени тап халгъа келтирирге онг берлик мадарланы этмей амал жокъду.

Быйылдан башлап, иш бла жалчытыуну сферасында къырал политиканы жашауда бардырыу бла байламлы полномочияла республикагъа берилгендиле. Аны бла бирге уа республиканы власть органларыны урунууну рыногунда болум ючюн жууаплылыкълары да кётюрюлгенди. Бу ишни координатору Халкъны иш бла жалчытыуну кёп болмай къуралгъан къырал комитети болургъа керекди. Анга башчылыкъ этерге М.М.Кодзоковха буюрулгъанды. Биз бу сфераны аллында салыннган борчланы толтурур ючюн ол кючюн аямазлыгъына ийнанабыз.

Ахыры 3-чю бетдеди.

Белгиленнген борчланы толтуруу битеу жамауатдан кючню бирикдириуню, арымай-талмай ишлеуню излейди

Ахыры. Аллы 1 - 2-чи бетледеди.

Бюгюн бизни республикада демография болум эм тюзюнлей халкъны саулугъу аны бла байламлы болгъан проблема къайгъы этдиреди. Ахыр он жылны ичинде, хар 1000 адамгъа тергегенде, 9,5 адам ёлюп тургъанды. Сабийлени кёп ёлгенлери бизни бютюнда бек жарсытады. 2006 жылда туугъан 1000 сабийден 16,1 сабий ёлгенди. Ол орта эсеп бла Россей Федерацияда эм Юг федеральный округда болгъанындан эсе кёпдю.

Жууукъ заманда 2015 жылгъа дери демография болумну игилендириуню республикалы программасына жангыдан къараргъа эм къабыл этерге керек боллукъду. Россейни Президенти В.В.Путин 2008 жылны Россейде Юйюрню жылыча белгилеуню дурус кёргенди. Биз аны къыралны, обществону, бизнесни кючлерин юйюрню институтуну даражасын кётюрюр мурат бла бардырыргъа керекбиз. Ол уллу политика магъанасы болгъан ишди.

Быйыл республиканы саулукъ сакълау системасында реформаны андан ары бардырыуну, амбулатория-клиника болушлукъну кибик, стационар болушлукъну да игилендириуню, диагностика тинтиулени даражасын кётюрюуню жалчытыргъа керек боллукъду. Къысха болжалны ичинде саулукъ сакълауну кёп даражалы моделин тап къурамай, медицина болушлукъну качествосун кётюрмей жарарыкъ тюйюлдю.

Саулукъ сакълауну хайырлы системасын къурауну борчуна киредиле – медицина службаны кёп даражалы системасын игилендириу, хар медицина учрежденияны функцияларын шарт белгилеу эм ресурсла бла жалчытыу. Качествону ведомстволу контролуну бир системасын хайырланыргъа, анга кёре республикалы эм муниципальный саулукъ сакълаугъа рейтинг багъа бичиуню системасын кийирирге заман жетип турады.

Саулукъ сакълауда ишни халы кёбюсюнде аны кадрларына кёре болады. Саулукъ сакълауну къураучуланы кибик, тюрлю-тюрлю усталыкълары болгъан специалистлени да квалификацияларын ёсдюрюуню тохтаусуз бардырыугъа, республикагъа бек керекли специалистлени хазырлаугъа баш магъана берирге тийишлиди. Шарт айтханда, бюгюн педиатр службада кадрла жетишмейдиле. Шёндюгю диагностика оборудованияда ишлерге кадрла хазырлауну проблемасы да къыйын болгъанлай къалады. Саулукъ сакълауну бир къауум учреждениясы уллу магъанасы болгъан «Саулукъ сакълау» миллет проектни жашауда бардырыу бла байламлы биринчи кере ультразвуковой, эндоскопический эм лабораторный оборудование алгъандыла. Алада ишлер ючюн, жангы профессионал усталыкъ эм энчи хазырлыкъ керекдиле.

Правительство саулукъ сакълауну учреждениялары ырысхы-техника базаларын тамыры бла игилендириуге бурулгъан мадарланы комплексин белгилерге эм жашауда бардырыргъа тийишлиди. Бюгюн, тюзюн айтханда, кёп объектле оюлур чекге жетип турадыла. Бу борчну тамамлаугъа бизнес-сообщество тири катышырча этмей жарарыкъ тюйюлдю. Тюрлю-тюрлю федеральный адресный программалагъа кириуню битеу болгъан онгларын не къадар иги хайырланыргъа, анга кёре уллу магъанасы болгъан «Саулукъ сакълау» миллет проектге тийишлиликде халкъны диспансеризация этерге керекди. Бу ишни миллет проектден тышында да кенг бардырыргъа, бек башы уа –алыннган билдириулеге кёре, республиканы халкъын реабилитациялау эм саулукълу этиу жаны бла мадарланы жарашдырыргъа тийишлиди. Аурууну диагнозун алгъадан билиу, сабийлени неден ауругъанларын тохташдырыу эм профилактика этиу жаны бла ишни игилендирирге керекди.

Алайды да, саулукъ сакълауда къурау, ырысхы, кадр эм башха борчланы сау комплексин тамамларгъа керек боллукъду. Саулукъ сакълауну министерствосу, аны оноучусу В.Г.Бицуев салыннган борчланы толтурууну жалчытыр ючюн битеу кючлерин салып кюреширле деп ышанабыз.

Обществону айныуу кёбюсюнде адам ресурсланы качествосуна кёре болады. Аны себепли уа билим бериуню даражасын эм качествосун заманны излемлерине келишдириу бизни аллыбызда уллу борч болуп сюеледи.

Бюгюн **билим бериуню системасына бёлюннген бюджет къоранчла республиканы бирикдирилген бюджетини иги кесегин аладыла,** алай бу сферагъа этилген къоранчланы хайыры алыкъа бек азды. Правительство бардыргъан анализ алыкъа да бизде окъутууну эм юйретиуню болумларында эм качествосунда башхалыкъла уллу болгъанларын кёргюзтгенди.

Бу проблеманы тамамлауну хайырлы механизми билим бериу учреждениялагъа бюджетни финансларындан ахчаны адам санына кёре марда бла бёлюуню эм иш хакъ тёлеуню жангы системасына кёчюуню амалы болургъа боллукъду эм болургъа да керекди. Устазны ишини кёрюмдюлерин эм качествосун да тергеуге алып. Аны бла байламлы биз билим бериуню тюрлю-тюрлю учрежденияларына бюджетден финансла бёлюуню мадарларын белгилерге керекбиз. Дагъыда уллу магъананы тутхан бир излемни юсюнден айтыргъа сюеме. «Ахшы устаз» эм «ахшы школ» деген ангыламла экономика категориялагъа кирмегенлерин билебиз. Болсада бизге иш хакъ тёлеуню жангы отраслевой системасын жарашдырыргъа керек боллукъду. Баям, аллай система кадрланы аттестациялауну да жангы системасын излерик болур.

Республиканы билим бериу системасында «Билим бериу» миллет проектге кёре бардырылгъан мадарланы магъаналары уллу болгъаны баямды. Республикада билим бериуню системасына миллет проектге кёре бёлюннген кёп ахча керти да хайыр келтирирча къоратылмагъанмыды деп, анга къараргъа бизни борчубузду. Былайда битеу конкурс процедураланы ачыкъ бардырыргъа, Федерацияны бир-бир субъектлеринде болгъанча бюрократ тыйгъычланы эм хылы-мылы ишлени жолларын кесерге керекди. Шёндюгю болумлада, республиканы экономикасын айнытыуну баш ресурсларындан биринича, профессионал билим бериуню системасыны магъанасы ёсюп барады. Республиканы профессионал билим берген учреждениялары къайсы ведомстволагъа киргенлерин тергеуге алып, Правительство профессионал билим бериуню айнытыуну стратегиясын эм аны жашауда бардырыуну механизмин жарашдырыргъа керекди. Республиканы экономикасыны ахшы кадрлагъа излемлеринден хыйсап этип, башланнган профессионал билим бериуню системасыны структурасын да танг кесек игилендирмей жарарыкъ тюйюлдю.

Билим бериуде ол эм башха борчланы тамамлау Билим бериуню эм илмуну министерствосундан эм аны башчысы С.Х.Шхагапсоевдан уллу иш кёллюлюкню эм усталыкъны излерикди. Биз анда иш бийик даражада къуралырына ышанабыз. Ол бизге огъурлу муратыбызгъа жетер ючюн – халкъыбызны билим даражасын бийикге кётюрюр ючюн керекди.

Илмуну эм инновация ишни сферасы социально-экономика жашауну битеу процесслеринде уллу магъананы тутханы белгилиди. Республикада бийик окъуу юйле бла бирге Россейни Илмула академиясыны, Эл мюлк илмуланы Россейли академиясыны структуралары да ишлейдиле, алай алыкъа аланы хайырлары уллу тюйюлдю. Илму тинтиулеге эм илму-техника разработкалагъа къырал заказла бериу жаны бла проблемала бардыла. Илму инновация ишни инфраструктурасы бек акъыртын айныйды. Республиканы тюрлю-тюрлю ведомстволагъа къарагъан илму учрежденияларыны аралады координациялау кереклисича къуралмагъанды.

Бола тургъан процесслени прогнозларын этиуде, инновация регион айныуну баш борчларын шарт белгилеуде, бийик даражалы илму технологияланы жарашдырыуда эм хайырланыуда биз вузланы эм илму учрежденияланы уллу онгларын не къадар иги хайырланыргъа керекбиз. Аны себепли уа республиканы Правительствосуна илму-техника эм инновация ишни шёндюгю инфраструктурасын жарашдырыу жаны бла ишни игилендирирге керек боллукъду.

Республикада культураны айнытыу, халкъны ниет байлыгъын ёсдюрюу жаны бла кёп иш этиледи. Болсада бу сферада хар зат да тапды дерге жарарыкъ тюйюлдю. Анга ичгичиликни эм алкоголизмни, наркоманияны жайыла баргъанлары, бизни жашаубузгъа ахыры да келишмеген адетле эм адамны инсанлыкъ даражасын тюшюрген ишле кёп тюбегенлери шагъатлыкъ этедиле. Мени акъылыма кёре, болжалгъа салмай, тийишли мадарла этерге керекди.

Аллай осал затла ючюн битеу терсликни культураны сферасында ишлегенлени боюнларына салыргъа жарарыкъ тюйюлдю. Сёзсюз, ишни бу халы ючюн власть, билим бериуню системалары, интеллигенция, бизни тёрели дин конфессияларыбыз, жамауат, юйюр да жууаплыдыла. Болсада Культураны эм информация коммуникацияланы министерствосу бу проблеманы терен тинтирге, кемчиликлени кетерир ючюн Правительствогъа административ, идеология, культура-жарыкъландырыу эм башха тюрлю мадарланы комплексин жарашдырып берирге керекди. Бизни обществобузну тазалыгъын сакълар ючюн, бизни сабийлерибиз ариу къылыкълы эм саулукълу болуп ёсер ючюн, биз битеу къолдан келгенни этерге борчлубуз.

Келир жыллада культураны эм искусствону айнытыуну баш жоллары была болургъа керекдиле: профессионал искусствону айнытыугъа не жаны бла да болушлукъ этиу, театрланы эм концерт организацияланы ахшы суратлау тёрелерин сакълау, чыгъармачылыкъ ишге ахшы болумла къурау, жаш фахмуланы ачыкълау эм аланы усталыкъларын ёсдюрюу, чыгъармачылыкъ бла кюрешгенлени жамауат магъаналарын эм социальный статусларын кётюрюу, Къабарты-Малкъарда культураны, искусствону эм литератураны бек фахмулу келечилерине социальный болушлукъну кючлендириу.

Айхай да, Россей Федерацияны Президентини Посланиясында белгиленнгенича, бюгюн бизни халкъларыбызны миллет культураларын айнытыуну магъанасы болмагъанча уллуду. Фольклор чыгъармачылыкъны да къошуп.

Культураны учреждениялары этген жумушланы кёп тюрлюлюклерин, анга кёре культура ишни формаларын сакълауну, халкъны художестволу билимини онгларын кенгертиуню жалчытыргъа керекди. Ол борчну тамамлау кёбюсюнде культураны учрежденияларыны ырысхы-техника базаларына кёре боллугъу баямды. Аны себепли биз жууукъ жыллада культураны сферасына ахшы болушлукъ этер муратлыбыз. Бизде клуб учреждение ишлемеген жангыз бир эл болмазгъа керекди.

Бизни республикабызны келир заманы культурабызны эм бизни халкъыбызны билим даражасына кёре боллукъду. Аны себепли уа З.Н.Тутовну башчылыгъы бла Культураны эм информация коммуникацияланы министерствосу, властьны тийишли органлары эм граждан обществону институтлары бла къаты байламлыкъда ишлей, культураны сферасыны аллында салыннган магъаналы эм жууаплы борчланы тамамлауну жалчытырына ышанабыз.

Шёндюгю политика болумлада къырал властьны органларыны **Къабарты-Малкъарны къырал миллет политикасын игилендириуню** кёп болжаллы мадарларыны комплексин жарашдырыр эм аны халкъларын бирикдирир, миллетле аралы келишиулюкню кючлер заман жетгенди. Бизни бек баш борчубуз-халкъла аралы сферада, миллетле аралы болумда да бир бирге ышаныулукъну эм бир бирни намысын кёрюуню сакълауду.

Миллетлени бирликлерин жалчытыу жаны бла мурат, къуру республиканы жамауат-политика жашауунда магъаналы болуп къалмай, Къабарты-Малкъарны халкъларыны историялы тёрелерин бирикдириуде, культураны сферасында да уллу кючю болгъан магъаналы затды.

Республикада бизни **халкъларыбызны араларында дин байламлыкъланы жюрютюлюне келген тёрелери къаты сакъланадыла.** Ол а битеулю этнополитика болумну тутхучлу халда тутаргъа себеплик этеди. Аны бла бирге дин сферада кёп жыллададан бери да тамамланмай тургъан проблемала аз тюйюлдюле. Республикада бузукъчулукъ ишле бла кюрешген кючле болгъанлары, ол кючле жамауат-политика болумну къатыландырыр эм бузар ючюн кюрешгенлери сагъыш этдиредиле.

Власть органланы эм тёрели дин конфессияланы кючлери жамауатда дин бла байламлы къажау туруулукъну эм тынчлыкъны бузууну болдурмазгъа бурулургъа керекдиле. **Энди бизни барыбызгъа да ачыкъды дин экстремизмни проблемалары кючню хайырланыу бла тамам этилинмезликлери.** Технология мадарланыча, право жаны бла ангылатыуланы, энчи профилактика ишлени бардырыуну, артыкъда жаш тёлюню арасында бардырыуну, жарыкъландырыу ишлени кенг халда тамамлауну хайырланыргъа керекди. Бу проблеманы жер-жерледе болумлагъа кёре, ишни мардадан оздурмай тамамларгъа керекди.

Россей Федерацияда Правительство къабыл этген стратегияны план жаш тёлюню проблемаларына кёз къарамны арталда тюрлендирирге, жаш тёлю бла ишлеуню жамауат-къырал системасын къураргъа эсибизни бурады. Аны бла байламлы биз республикалы проектлеге бла программалагъа дайымлы, кёпжыллы эм тутхучлу къарыу берирге керекбиз. Республикалы даражалыкъдача, муниципальный даражалыкъда да жаш тёлю политиканы шёндюгю инфраструктурасы, ол иш бла кюрешген организацияланы, учрежденияланы эм жамауат биригиулени ишлерин координацияларыкъ эм биригип ишлеулерин жалчытырыкъ системаны къураргъа керек болуп турады.

Жаш тёлюню жамауат кючюн иги хайырланыргъа юйренир заман жетгенди. Жаш тёлю жамауат биригиулеге хар не жаны бла да болушлукъ этиу - толтуруучу властьны эм республиканы жер-жерли самоуправлениясыны органларыны харкюнлюк ишлери болургъа керекдиле, жаш тёлю бла ишлеген заманда эм башха борчланы тамамлагъанда да. Жаш тёлюню эм жамауат ишлери жаны бла жангыдан къуралгъан Къырал комитет эм биз кёп болмай анга башчылыкъ этиуню ышаннган Б.С. Паштов оюмлу эм магъанасы чыгъарча ишлерле деп ышанабыз.

Ахыр кезиуде бизни жамауатыбыз асламлы спортну магъанасын ангылагъанды эм физкультура бла, спорт бла кюрешиуню ахшы къыйматы болгъанын кёрюп турады. «Единая Россия» партияны башламчылыгъы эм болушлугъу бла республикада халкъла аралы стандартлагъа тийишли спорт объектлени ишлеу башланнганды. Аладан бири быйыл Нальчик шахарда ишленип бошаллыкъды.

Правительствогъа, Къабарты-Малкъар Республиканы Физкультура эм спорт жаны бла комитетине халкъ асламлы санда спортха къатышыргъа онг берирча жангы спорт объектлени ишлеуню андан ары бардырыуну тирилтирча ишлегиз деп буюрулгъанды. Андан сора да, арбаз майданчыкъланы тап халгъа келтирирге, артыкъ багъалы болмагъан спорт объектлени ишлерге керекди.

Тренер усталыкъны намысын кётюрюуге да, тренерлени эм инструкторланы жангы къауумларын хазырлаугъа да кюч салыргъа керек болуп турады. Ол республиканы Россейни жыйымдыкъ командаларыны членлери болгъан спортсменлерине, аланы наставниклерине ырысхы жаны бла болушлукъ этерге, бизни спортсменлерибизни юйретирча ахшы болумла къураргъа, тренер кадрланы эм алагъа бойсуннган спортсменлени башха регионлагъа кетиулерин тохтатыргъа керекди демекликди.

Ахырында **физический культура эм спорт бла кюрешиу** жаш тёлюню арасында терс ишлени жайылыуларына тыйгъыч болургъа эм ёсе келген жаш тёлюню саулугъун кючлеуге, ниет байлыкъларын ёсдюрюрге, адет-къылыкъгъа юйретирге себеплик этерикдиле.

Ол чекге жетер ючюн, бу ишде сейирлери болгъан министерстволаны бла ведомстволаны, спорт эм ата-ана къауумланы кючлерин бирикдирмей жарарыкъ тюйюлдю. Бу ишде М.Н. Карданов башчылыкъ этген КъМР-ни Физический культура эм спорт жаны бла къырал комитети координатор болургъа керекди. Шёндю уа системалы халда ишлерге аны тирилиги жетишмей турады.

Кёресиз да, **социальный сферада бизге къыйын проблемаланы тамам этерге,** магъаналы эм къыйын борчланы толтурургъа тюшюп турады. Социальный блок ючюн Правительствода аны Председателини заместители М.Р. Дышекова жууаплыды. Аллыбызгъа салыннган борчланы толтуруу жаны бла ол кёз-къулакъ болгъан министерстволаны бла ведомстволаны хайырлы ишлеулерин уллу иш кёллюлюк эм жууаплылыкъ бла жалчыталлыгъына ийнанабыз.

Хурметли депутатла!

Бизни баш борчубуз ангылашыныулуду эм хайыр берлик затды. Ол **Россей Федерацияны бек айныгъан субъектлерини арасында кесине тийишли жерни алыугъа итиниулюкдю.** Ол а неди десегиз, халкъны къолайлы жашаууду, жамауат эм политика тутхучлулукъду, тамблагъы кюнге ышаныулукъду. Асламысында айтылгъан чеклеге жетиуде хорлам къыралны жанындан башчылыкъ этиуню хайырлылыгъына кёре боллукъду.

Бизни ишлеу халыбызны эм мадарларыбызны игилендириу жаны бла алыкъа кёп иш этерге керекди. Былайда уа Председатель А.Яринни башчылыгъы бла Правительство юлгю кёргюзтюрге керекди. Ишни перспективагъа жоралап дайым эм план бла бардырыргъа, Правительствону хар члени кесини полномочияларын эм сфералада ишин энчи жууаплылыкъда эм шарт тохташдырыуну мурдорунда къураргъа керекди. Ишге толтуруучуланы араларында жууаплылыкъ шарт тохташдырылмагъанындан, Правительствода ким не зат ючюн жууаплы болгъаны ачыкъ кёрюнмегенинден уллу чырмаулукъ этген зат жокъду. Бир киши да дау этмезлик сунама ахыр кёрюмдю жууаплылыкъ бла къаты байламлы болгъанына.

Биз административ реформаны чеклеринде толтуруучу властьны республикалы органларыны системасында иш хайырлы болурча этиуню андан ары бардырыр муратлыбыз. Аны толтуруучу властьны къуру системасында бардырып къоймай, хар органында да бардырлыкъбыз. Толтуруучу властьны хар органындан башлап, хар къуллукъчу да не иш этеригин, къаллай борчланы тамамларыгъын шарт билирге керекди. Бизде артыкъ звенола, орта звенола да болмазгъа керекдиле.

Къырал властьны республикалы органларыны ишлерин къурауну принциплери озгъан ёмюрню 90-чы жылларында къуралгъандыла. Бизни жангы историябызда ол кезиу не тюрлю болгъанын ангылата турур кереклиси да болмаз. Бюгюн къыралда болум арталда башха тюрлюдю, россейли къыралны айнытыуну жоллары шарт эм ачыкъ белгиленнгендиле. Ол болумлада этилген тюрлениулени эсге алып къарасакъ, республиканы къырал властьны органларыны битеу системасыны ишин иги жанына тюрлендириу бек керекли затды дейме.

Кадрла бла ишлеуню игилендириуде кёп затны этерге керек болуп турады. Биз республиканы толтуруучу властьны системасында кадр политиканы концепциясын тюрлендиребиз. **Кадрланы ресурсун жангыртыу бардырылады,** оноучу къуллукълагъа сынаулары болгъан жаш кадрланы салыу бардырыла турады. Ала башчылыкъ этиуде жангыча оюм эте биледиле, жангы амалланы иги хайырланадыла. Толтуруучу властьны къырал службасыны системасында бош болуп тургъан къуллукъгъа да, законодательство излегенича, конкурс айырыу болмагъанлай бир киши да салынырыкъ тюйюлдю. Аны бла бирге билим алгъаныны диплому, иги биографиясы эм иш сынауу болуп тургъанлай да, кандидатны къырал къуллукъчуча, оюм эте билгени, башчылыкъ этиу сферада жангылыкъланы хайырлана, перспективаны кёре билгени, жууаплылыкъны кеси бойнуна ала билгени эсге алынырыкъдыла. Бизни республикадан чыкъгъан кёп жаш специалистле, жарсыугъа, республикадан тышында атлары айтылгъан финанс структуралада, производство предприятиялада, асламлы информацияны органларында ишлейдиле. Аланы жыл санлары 25-30 жылдан кёп тюйюлдюле. Ала ишлерине жолну да, ишлей билгенлерине багъаны да туугъан жерлеринден узакъда тапхандыла. Ахыр 15 жылны ичинде алай болуп келгенди. Андан азыракъ болса да, шёндю да алай бола барады. Президентни Администрациясы бу категория бла бек тынгылы иш бардыра турады. Алай этерча сылтауланы арасында адамны жарашыусузлугъу угъай, конкурс айырыула болмагъанларын, кадрла бла ишлеуню ачыкъсызлыгъын эм улутхачылыкъны аппа-ачыкълыгъын сылтаугъа тутадыла.

Келе тургъан заманда Правительство, Президентни Администрациясы, республиканы министерстволары бла ведомстволары кадрла бла ишлеуню системасын андан ары игилендириу жаны бла ишни тирилтирге керекдиле. Кадрланы иги ишлей билген, хар не жаны бла да белгили болгъан эм тынгылы хазырланнган резервин къураугъа эс бурмай жарарыкъ тюйюлдю. Окъуугъа, стажировкагъа жиберирча, башчылыкъ этиуге чакъырырча, бийик иш кёллюлюгю, ниет байлыгъы, иш сынаулары болгъан перспективалы специалистлерибиз аз тюйюлдюле. Жыл сайын келишиулюк мурдорда Европаны эм АБШ-ны бек иги окъуу юйлеринде окъургъа деп республиканы бийик окъуу юйлерин бек иги бошагъанладан жыйырмасын жиберип турургъа деген кадрланы хазырлау жаны бла Президент программаны къабыл этерге чакъырама.

Улутхачылыкъгъа, къырал къуллукъну кесине игиликге хайырланыугъа жол бермезлик, аллай бузукълукъ затланы ачыкъларыкъ механизмни къурауну жалчытыргъа, къырал службаланы ишлерине контроль этерик эм халкъгъа ачылып турлукъ системаны жарашдырыргъа керек болуп турады.

Артыкъ эс бурургъа керекди халкъ бла ишлеген къырал къуллукъчуланы ишлерини качестволарына. **Хар къырал къуллукъчу ангыларгъа керекди аны баш борчу халкъны власть бла байламлыкълада излемлерин жалчытыу болгъанын.** Къабарты-Малкъарда жашагъанланы хар бири, къырал органланы къайсысына тилек этген эсе да, аны тилегине тынгылы къарарыкъларын, ол салгъан вопросланы тамамлар ючюн бар онгла этилликлерин билирге керекди. Бу сферада да оноула заманында этилип турур ючюн, тийишли мониторинг къуралыргъа керекди.

Республиканы Парламентини, прокуратураны эм юстицияны органлары бла къаты байламлыкъда ишлей, Россей Федерацияда бир тюрсгю праволу пространствону жалчытыугъа чырмаулукъ этген затланы барысын да кетерирча онг тапханбыз. Бюгюн Къабарты-Малкъар Республика Россей Федерацияны бир тюрсгю право тенглигинде жашайды эм айный барады деп айталлыкъбыз.

Республика, Федерацияны 46 субъектлерини санында, 131-чи номерли Федеральный законну кесини территориясында, артха ата кюрешмей, жашауда бардыргъанды эм, алай бла, башчылыкъ этиуню жангы болумларында муниципальный властьланы къуралыуларын жалчытханды. Тюрлениулени башланнган чакъларында **жер-жерли самоуправленияны органларыны аллларына салыннган борчланы кёп къалмай тамам эталгъанбыз.** Муниципальный районлада, шахар округлада эм шахар поселениялада властьны келечиле эм толтуруучу органларыны полномочияларын юлешиуню эм администрацияланы башчыларын конкурс мурдорда контракт бла къуллукъгъа салыуну процедуралары жашауда бардырылгъандыла. Битеу 132 муниципальный къуралыулада уставла къабыл этилгендиле, кереклисича норматив-право базала къуралгъандыла, экономика жаны бла кеси башларына эркинлик берлик энчи бюджет базала къураладыла.

Келе тургъан заманда къырал органланы, жер-жерли самоуправленияны даражалы органларыны араларында полномочияланы шарт юлешиу эм аланы ёлчемлерин тохташдырыу жаны бла ишлени андан ары бардырмай жарарыкъ тюйюлдю. Аны бла байламлы жер-жерли самоуправленияны эм жер-жерли самоуправленияны органларыны структураларыны компетенцияларын тап халгъа келтириуге, аныча жер-жерли администрацияланы структуралы бёлюмлерини араларында функцияланы юлеширге кёз къарамны иги да тюрлендирирге керекди.

Быйылны декабрь айында жер-жерли самоуправленияны келечиле органларыны полномочиялары таусуладыла. Аны бла байламлы муниципалитетлеге башчылыкъ этерге республиканы эллерини, станицаларыны эм шахарларыны бек иги келечилерин, кеслерини территорияларыны социально-экономика планларын жашауда бардыраллыкъ, культура жаны бла айныталлыкъ келечилерин айырырча бар мадарланы этерге керекбиз.

Праволу къыралны айырылмазлыкъ кесеги граждан жамауатны институтуду. Алгъадан окъуна биз граждан жамауатны айнытыугъа болушлукъ этиуню жолун сайлагъаныбызны билдиргенбиз эм ол жолдан бир жанына буруллукъ да тюйюлбюз. Власть ачыкъ сёлешиулени бардырыргъа хазырды, ол гражданланы жамауат биригиулерини эм организацияларыны башламчылыкъ этиулерин сакълайды.

Республи када жамауат биригиулени кенг сети къуралгъанды. Профсоюзланы, ветеранланы эм творчестволу союзланы, этнокультура биригиулени ишлерине эрттеден бери да бийик багъа бичилип келеди. Артыкъда тиширыуланы, жаш тёлюню, пенсиячыланы организацияларын айнытыугъа энчи халда болушлукъ этерчады. Аны бла бирге, ахыр кезиуде граждан обществону институтларыны ишлери тирилген кезиуде, озгъан ёмюрню 80-чи эм 90-чы жылларында бир-бир жамауат организацияланы бла къымылдауланы ишлеринде болгъан проблемала эслене башлагъандыла. Ол заманда онла бла саналгъан бир бёлек адам, битеу халкъны сейирлерин билдирирге деп кеслерине полномочияла алып, кеслерини чакъырыулары эм ишлери бла эки халкъны бир бирге къажау сюеп, жамауат-политика болумну бузуп, Конституциягъа къажау келген ишлени этгендиле. Ол ишле къыралда политика эм экономика жаны бла да къаты къытлыкъ туудуруп эм право жаны бла уа нигилизм кюч алып, СССР-ден сора Россей къыралны да чачаргъа аздан къойгъан эдиле. Шёндю къыралда эм республикада да халла арталлыда башха тюрлюдюле. Аны бла байламлы, жууаплы халда билдирирге сюеме, къаллай лозунгланы, къаллай муратланы башчылыкъгъа алып да республикада болумну чайпалтыргъа кюрешген бир кишиге да эркинлик берилмезлигин. Тутхучлулукъгъа эм жамауатны къоркъуусузлугъуна не аз да къоркъуу келтирген затны жолу закон кюч бла бек къаты халда кесилликди.

Ахыр кезиуде республика, битеу къыралдача, партия къурулуш тири баргъан кезиуде жашайды. Биркюнлюк партияланы, садовое кольцону тёгерегинде къуралгъан партияланы заманлары озгъандыла-кетгендиле. Энди жамауатны жанындан болушлукълары болгъан, жамауатда эм къыралда да ишлени болумлары ючюн жууаплылыкъны боюнларына алыргъа хазыр болуп тургъан политика партияла кеслерини позицияларын кёз кёре кючлей барадыла. Политикада лидерликни алыр ючюн, кюрешни жамауатны экиге бёлмей бардырыуну магъанасы бек уллуду. Ол, артыкъда Россей Федерацияны Къырал Думасына эм республиканы жер-жерли самоуправлениясына боллукъ айырыула бла байламлы къарасакъ, эс бурурча затды.

Къырал Думагъа айырыула биринчи кере, пропорциональный система деген жорукъ бла бардырыллыкъдыла. Башхача айтсакъ, айырыулагъа жаланда политика партияла къатышырыкъдыла. Айырыуланы итоглары халкъ къайсы партиягъа ышаннганын, аны политика платформасын эм ниет къарамын сайлагъанын билдирликдиле. Къабарты-Малкъарда ахыр айырыу кампаниялада итогла жаны бла дайымда ахшы жетишимле болдуруп тургъан «Единая Россия» партия башчылыкъ этерик структураны къылыгъын кёргюзте башлагъанды.

Ол партияда бизни позицияларыбызны кючлендириу республиканы намысын кётюрюрге къуллукъ этеригине толу ийнанама.

Къабарты-Малкъарда айырыу процессни тазалыгъын эм ачыкълылыгъын жалчытыуда республикалы, территориялы эм жер-жерли айырыу комиссияланы ишлерини магъаналыкълары бек уллуду.

Къыралны эм жамауатны биригип ишлеулерини бек кючлю сааууту асламлы информацияны органларыдыла. Ала къурайдыла жамауат сезимликни. Озгъан жыл асламлы информацияны органларыны, властьны, граждан жамауатны башха структураларыны биригип ишлеулерини формалары, амаллары бизни хар ишге кёз къарамыбыз тюз болгъанын кёргюзтгендиле. Аны бла бирге журналистле, артыкъда ара эм регион басмаланы журналистлери, республиканы юсюнден ачыкъ ётюрюк затланы жазадыла. Кертиди, властьны уллу информацияны ачыкъ этгени шёндюгю излемлени затыды, аны ишлей билгенин кёргюзтеди. Алай эсе да, асламлы информацияны органлары информацияны кертилиги эм тюзлюгю ючюн кеслерини жууаплылыкъларын, власть бла бир бирге ышаныулукъну эм биригип ишлеулюкню, шёндюгю граждан обществону аягъы юсюне турууу эм айныуу ючюн жууаплы болгъанларын да унутмазгъа керекдиле.

Биз Культура эм информация коммуникацияланы министерствосу къырал информация политиканы жашауда бардырыу, жамауатда талейрантный байламлыкъланы кючлендириу, адамланы бийик граждан борчлу сезиулюкде юйретиу жаны бла ахшы атламла этеригине ышанабыз. Правительство телевиденияны республикалы каналын айнытырча, «Мир» телеканалны структурасына кирирча мадарла этерге керекди.

Озгъан жылда оперативный болумгъа контрольлукъ этиу жаны бла иш аман бармагъанды, бир-бир ишледе уа озгъан жылдагъы кёрюмдюледен эсе иги кёрюмдюле окъуна болдургъанбыз. Болсада ол бизге не аз да ырахат болургъа онг бермейди. Республикада криминогенный болум алыкъа къыйынды эм жамауатда халгъа бузукълукъ этеди.

Бюгюн аллай бузукълукъ ишлени болдурмаз ючюн, алгъындан эсе иги мадарланы профилактика халда хайырланыргъа кереклиси ачыкъды. Профилактика ишлени сабийле эм жете келген жаш тёлю этиучю бузукълукъла бла байламлы бардырыргъа артыкъда уллу эс бурургъа керек болур. Наркотиклени жайыу бла кюрешгенлени тузакъларына асламысында жыл санлары жетмегенле тюшедиле. Ма былайда керекли, кертиси бла да, хайыр берлик программа. Правительстводан башлап, жер-жерли самоуправленияны органларына дери да биригип ишлерча программа. Сёзсюз, былайда граждан обществону структуралары баш магъананы тутаргъа боллукъ эдиле.

Шёндю бек уллу эс бурурча затладан бири- экономика сферада болдурула тургъан бузукъ ишлеге къажау кюреш болгъанлай къалады. Озгъан жылланы ичинде республикада законсуз бизнес кенг жайылгъанды, предприятияланы ётюрюк банкротла этип, сора аланы ырысхыларын иелеу ишле болгъандыла. Бир-бир министерстволада бла ведомстволада «хуржуннга» ишлеген предприятияла, аффилированный фирмала болгъанларыны юслеринден шартла бардыла. Ол предприятиялагъа иги онгла бериуню сейирлери да болурла. Ол болум властьны намысын тюшюргенден сора да, миллетни сейирлерине уллу заран да келтиреди.

Прокуратураны эм Ич ишлени министерствосуну коллегияларында биз айтылгъан структураланы оноучулары Ю.М. Кетовха бла Ю.И.Томчакга ол вопросла бла байламлы ишлеге уллу эс бурургъа, экономика сферада бузукъчулукъ ишлеге эм улутхачылыкъгъа къажау кюрешни кючлегиз деп буюргъанбыз. Бюгюн бузукъчулукъ бла улутхачылыкъ, уголовный жаны бла жууапха тартыллыкъ чекден ётюп, уллу заран келтирлик социальный палахла болгъандыла – халкъ улутхасыз абери этилирине ийнанмайды эм аны «жашау жорукъгъа» санап тохтагъаннга ушайды. Ол бизни гражданларыбызны право жаны бла билимсизликлерине шагъатлыкъ этеди. Ол себепден власть органла, право сакълаучу органла бла бирге, сатхычлыкъгъа къажау кюрешни чеклеринде республикада жашагъанланы право жаны бла культураларын ёсдюрюуню комплекс мадарларын жарашдырыргъа керекдиле. Право сакълаучу органланы кеси системаларында да сатхычлыкъгъа къажау кюрешни алгъындан эсе тири бардырыргъа керек болуп турады.

Алыкъа республикада законсуз сауутланнган эм экстремист къауумланы жанындан конституциялы къурулушну мурдоруна сугъанакълыкъ этерге болурла деген къоркъуу кетмегенди. Ол болумлада терроризмге эм экстремизмге къажау кюреш алгъынчалай, бизни ишибизде уллу магъананы тутханлай къалады.

Терроризмге эм экстремизмге къажау кюрешни концепциясын да тюрлендирирге керекди. Биз политикалы экстремистле кеслерини муратларында дин фундаментализмни хайырланыргъа онг берген болумланы къурутургъа керекбиз. Ол муратда экстремизмге къажау кюрешни республикалы комплекс программасын жарашдырыргъа эм жашауда бардырыргъа керекди. Анда социально-экономика, билим бериу, ангылатыу, тинтиу эм башха аллай ишлени бардырыуну планлары да болургъа керекдиле.

Хар ким да ангыларгъа керекди бизни заманыбызны бу огъурсуз заты бла жетишимли кюрешни власть органланы, право сакълаучу структураланы, граждан обществону институтларыны, тёрели конфессияланы, интеллигенцияны кючлерин бирикдирип, бизни халкъыбызны историялы сынаулары бла сауутланып кюрешсек, хорларгъа боллугъубузну.

Сюд системада ишлени болумларыны юслеринден да бир бёлек сёз айтыргъа сюеме. Сюдле къарагъан ишлени саны тутхучлу кёбейип баргъанларын кёрюп турабыз, халкъла аралы право мардала бла стандартла, адамны эркинликлери жаны бла Европалы сюдню сюд ишлени бардырыуда сынаулары алгъындан эсе кёп хайырланыладыла. Болсада бир-бирде сюдле этген оноуланы халкъ тюзге эм законнга келишгенлеге санамайды. Республикада низамны тохташдырыу жаны бла кёпден кёп бола баргъан излемлени кезиуюнде сюдле сюд властьны хайырлылыгъын жалчытырла деп ышанама. Жаланда тюз судопроизводство кётюраллыкъды халкъны сюдлеге, битеу властьха окъуна да ышаныулугъун.

Хурметли депутатла!

Алай бла, сизни бла бирге жылны ичинде иги кесек жолну келгенбиз эм иги жетишимле да болдургъанбыз. **Республиканы жашаууну битеу сфераларында болгъан ахшы тюрлениулени жаланда сокъур адам эслемей къоярыкъды.**

Болсада бизни аллыбызда уллу муратла, магъаналы борчла бардыла. Бирикдирилген халда ала барысы да Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине этилген бу Обращенияда ачыкъ кёрюнедиле. Ол борчла экономиканы аягъы юсюне турууу эм айныуу, республиканы социальный, жамауат-политика жашауу, ниети бла къаты байламлыдыла. Аланы жашауда бардырыр ючюн, биз кючюбюзню бирикдирирге, итиниулюгюбюзню, болгъан къарыуубузну, жюрек талпыныуубузну бирикдирирге керекбиз.

Бизни битеулю эсибизни бурлукъ зат, быйылны сентябрь айында Къабарты-Малкъарны Россей къыралны санына кеси ыразылыгъы бла къошулгъаныны 450-жыллыгъына жоралаьнган боллукъ байрамды. Ол байрам къуралыулу, магъаналы, бизни базовый байлыкъларыбыз - мамырлыкъ, жамауатны тутхучлулугъу эм келишиулюгю, Къабарты-Малкъарны Россей Федерацияны айырылмазлыкъ кесеги болгъаныны белгиси бла бардырылыр

Конкурс

Билимлини бети жарыкъ

Устазланы билимлерин ёсдюрген институтда «Кенгуру» халкъла аралы математика конкурс-оюнну хорлагъан школчуланы саугъалагъандыла. Бу эришиуге, районларында сынау ишлени барын да ётюп, биринчи жерлени алгъанла къатышхан эдиле. Жыйылгъан сабийлени, ата-аналаны алларына халкъла аралы конкурсну регионда координатору Светлана Эштрекова чыгъып, бу эришиу не халда бардырылгъанын айтады. Конкурсха къатышхан 43 школчуну ишлерин Санкт-Петербургга жиберип, анда къаралгъанды. Сора алчы жерлеге чыкъгъанла къайсы регионда, школдан болгъанларын тохташдырып, ала алай бла ачыкъланнгандыла.

Институтну директору, педагогика илмуланы доктору Нина Емузова былай дегенди:

- Къыркъ къыралны келечилери бир кюнде сынау ишлени жазгъан эдиле. Тюзюн айтыргъа керекди, дунияны окъуучуларыны арасында бизни республиканы сабийлери да математикадан терен билимлери болгъанларын кёргюзталгъандыла. Юлгюге Лячинкъаяны биринчи номерли орта школуну окъуучусу Рустам Дышековну келтирирге боллукъду. Бу жашчыкъ «Кенгуру» конкурсда Россейде биринчи жерни алгъанды. Аллайла бла барыбыз да ёхтемленирге керекбиз.

Ызы бла алчы жерлени алгъан сабийлеге «Кенгуруну» Россейде къурау комитетини председатели, академик М.И. Башмаков къол салгъан дипломланы, сыйлы саугъаланы бердиле. Нальчикдеги биринчи гимназияны жаш артистлери тепсеп, конкурсда хорлагъанланы алгъышладыла.

«Кенгуру» конкурсда хорлагъан сабийле.

Таукенланы Алибек дипломун алады.

Таулу сабийле аслам болгъанларына уа бютюнда къууанырча эди. Биринчи номерли гимназия-интернатны 8-чи классыны окъуучусу Хуболланы Мурат Нальчик шахарда биринчи жерни алгъанды. Ол окъуу юйден алтынчы классха жюрюген Жаникаланы Мажир да айырмалы болгъанды. Элбрус райондан Диналаны Эльмира бла Чочайланы Азиза да эм игилени санындадыла.

Республикада экинчи жерге тийишли болгъанла уа быладыла: Нальчикни 19-чу школуну алтынчы классыны окъуучусу Темуккуланы Жаннета, 16-чы школну 8-чи классыны окъуучусу Жангоразланы Малик. Ючюнчю жерлеге чыкъгъанланы арасында уа Огъары Малкъарны экинчи номерли школундан Бёзюланы Ахматны, Таукенланы Алибекни, Геляланы Расулну белгилерчады. Ючюсю да, быллай конкурслагъа, олимпиадалагъа къатышып, кёп кере хорлай келедиле.Аладан сора да, Нальчикни экинчи номерли лицейинден Герийланы Зульфия бла Бичиланы Ариужан, Элбрус райондан Локияланы Асият устазларын, ата-аналарын да къууандыргъандыла.

Текст, суратла да **МАМАЙЛАНЫ Алийнидиле.**

Хайырланыучуну мюйюшю

Барысындан да игиси - тютюнню ичмеудю

Адамны саулугъуна заран тюшюрген болмаса, бир тюрлю хайыр бермеген затладан бири тютюн болгъаны юсюнден айтылыр, жазылыр ючюн да къалмайды. Аны кертилигин ёз чархларында сынагъанла кёпдюле. Алай эсе да, жарсыугъа, тютюнсюз болалмагъанла да аз тюйюлдюле. Бизни бу эсгертиуюбюзню баш мураты аллай адамлагъа тюз сайлау этерге болушууду.

Тютюннге (сигарет, папирос эсе да) багъа аны мылылыгъына, чайыры, никотини, букъусу къаллай бир болгъанына, тюрсюнюне, татыууна, ийисине кёре бичиледи. Андан сора да, сигаретлени, папиросланы узунлукъларына, фильтрине, мундштугуна, тыш сыфатларына, жыртылмай-бузулмай болгъанларына, къалай тышланнганларына эс бурулады. Ол затланы хар бири ючюн балл (игилигин билдирген тарих) тохташдырылады да, аланы бирге къошханда, 150-ден озмазгъа керекди. Тютюнню ийиси, татыуу къалай болгъанын продукцияны жарашдыргъанла неда лицензиар (эркинлик къагъыт берген), кеслери сынап кёрюп, тохташдырадыла.

Тютюнню ол неда бу тюрлюсюню ийиси тийишлисича тюйюл эсе, ол продукцияны сатаргъа эркинлик берилмейди. Сигаретлеге неда папирослагъа органолептика багъа аланы ийислери, татыулары къалай болгъанларына кёре бериледи. Къайсы класслы болгъанлары да алагъа кёре тохташдырылады. Тютюнню ийиси кючлю,бир кесек къаты неда жумушакъ болгъанына, татыуу уа аз эсленнгенине, тилни кюйдюргенине, тамакъны аз ачытханына кёре бериледи балл (багъа).

Физика-химия кёрюмдюле уа былайдыла: сигаретни фильтрсиз узунлугъу 70 миллиметр, аны бла бирге уа 70,8; 85 эм 100 миллиметр, папирослада уа ол ёлчем 70-120 миллиметр чакълы болургъа керекдиле. Стандартлагъа кёре, тютюнню мылылыгъы (сигаретледе, папирослада да) 11-15 процент болургъа тийишлиди. Тютюн букъуну битеулю ёлчеми сигаретледе аланы классларына кёре, папирослада уа 3,5 процентден озмазгъа керекдиле.

Тютюн изделияланы тышланнганлары (пачкалары) эм къалай жасалгъанлары (маркировкалары), не затла жазылгъанлары Р51087-97 ГОСТ-ха, «Табачные изделия. Информация для потребителя» деген излемге тийишликде этиледиле.

«Тютюн ичиуге чек салыуну юсюнден» федеральный законнга кёре сигаретлени, папиросланы маркировкаларында быллай затла болургъа керекдиле: Тютюнню аты, маркасы, товар белгиси, товарны жарашдыргъанны эм лицензия бергенни атлары, пачкада ненчасы болгъаны, алай этилген эсе, ментол къошагъыны юсюнден жазыуу, норматив эм техника документи, сертификацияны юсюнден билдириу.

Тютюн, бир къыралда ёсдюрюлюп, жарашдырылгъан а башхасында этиле эсе, маркировкада артдагъы къыралны аты кёргюзтюледи. Тют юн хата берлигини юсюнден пачканы тышында «Минздрав предупреждает: курение опасно для вашего здоровья» эм башха тюрлю эсгертиую болургъа, сигаретни (папиросну) тютюнюнде чайыры эм никотини къаллай бир болгъаны да жазылыргъа керекдиле.

Тютюн изделияланы сатыуда быллай чекле салынадыла: пачкада сигаретлени саны мардадан аз болмазгъа керекди, аланы бирем-бирем этип сатаргъа эркинлик берилмейди. Медицина, физкультура-спорт, билим бериу эм культура учрежденияланы къатларында тюкенледе тютюн изделияла сатыу уналмайды. Аланы 18-жыллары толмагъанлагъа сатаргъа да эркинлик берилмейди.

Галина ТАПОВА,
«Роспотребнадзор» федеральный службаны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны бёлюмюню таматасы.

Лагерь

«Коммунальник» - Россей энциклопедияда

«Коммунальник» лагерь алтмыш жылны ичинде сабийлени саулукъларына къуллукъ этгенлей келеди. Мында къыралыбызны кёп жерлеринден жаш адамла солуйдула. Бери ким да сюйюп келирча ишни къалай къурайдыла? Ол эм башха соруулагъа аны директору Кашиф Мамишев жууап береди.

-Долинскени тийресинде 1947 жылда «Водоканал» бла «Электросеть» предприятиялада ишлегенле «Коммунальникни» биринчи палаткаларын салгъан эдиле. Ызы бла сабийлеге деп къуралгъан солуу база пансионат болгъанды. Лагерь тап жарашдырылгъан, 250 ундуругъу болгъан саулукъ сакълау стационаргъа айланнганды. Бюгюнлюкде алты гектар жерде сабийлени саулукъларына къарарча, ала солурча да сегиз мекям барды.

«Коммунальник» битеуроссей, регион, республикалы конкурслада, фестивальлада, слётлада кёп кере лауреат, дипломант да болгъанды. Коллектив кёп тюрлю грамотала, дипломла бла да саугъаланнганды. Кесини юбилейине уа ол «Лучшие предприятия и люди России» деген Россей энциклопедиягъа тюшгенди.

Лагерьни бай тарыхы, кесини тёрелери да бардыла. Мында тохташдырылгъан адетле сменден сменнге, жылдан жылгъа кёче барадыла. Сабийлеге къонакъгъа урушну, урунууну да ветеранлары, Парламентни депутатлары, КъМР-ни Правительствосуну членлери, жаш тёлю эм жамауат организацияланы келечилери да келиучюдюле.

-Лагерьге не жерледен келедиле?

-Польшадан, Сириядан, Иорданиядан, Белоруссиядан, Юг Осетиядан, Россейни шахарларындан, республикабызны районларындан. Биз социальный къоруулауну регион фонду, КъМР-ни, Чечен эм Ингуш республикаланы иш эм социальный жалчытыу органлары, «Родина» деген Халкъла аралы ассоциация бла да байламлыкъ жюрютебиз.

- Мында къолайсыз юйюрледен сабийле уа солуймудула?

- Жыйырма жылдан артыкъны коллектив энчи программалагъа кёре ишлейди. Алагъа тийишлиликде къарар адамсыз къалгъан, ёксюз, тюрлю-тюрлю катастрофалада къыйынлыкъгъа тюшген сабийлени реабилитация этиуге, саулукъларын игилендириуге мында уллу эс бурулады.

- Бюгюнлюкде лагерьде жыл узуну солурча этер онг бармыды?

- Арт кезиуде алай эталмайбыз. Бюджетден лагерь болушлукъ алмайды. Сезон сайын сабийлеге къарагъаныбыздан тюшген хайырыбызгъа ишлейбиз.

Лагерьде эки километрден артыкъ инженер сеть, электрокабель ызла, оборудованияны кёбюсю, жарсыугъа, эски болгъандыла. Ол затлагъа ремонт этер ючюн а, иги кесек къыйын салыргъа, ахча табаргъа да керекди. Кёп жылланы ичинде мында капитал ремонт этилмегенди. Жыл сайын косметикалы ремонтну этебиз, аны да кеси къыйыныбызгъа. Алгъаракъда ол затлагъа, жылыу бла жалчытыугъа да учредительлери биз финанс болушлукъ этип тургъандыла.

Мебельни, сауутланы да алышыр онгубуз болмай турады. Ол жылланы ичинде шинтиклеге, шкафлагъа, ундурукълагъа кесибиз бир ненча кере ремонт этгенбиз. Жангыларын алырча уа ахча жокъду. Бусагъатда лагерьни финанс жаны бла халы доюн тюйюлдю. Болсада «Коммунальник» ишин тохтатмайды, сабийлени саулукъларын игилендиреди, солуу заманларын зауукълу ётдюрюрча онгла къурай ды. Республикабызны къуллукъчулары бла спонсорла лагерьге къолларындан келгенича болушлукъ этселе, мында хал бираз тюрленир эди.

Людмила МИРОШНИЧЕНКО.

ЖАНГЫ ДЕРСЛИК

Окъуучулагъа - ахшы саугъа

Арт жыллагъа дери къарачай-малкъар тил Къабарты-Малкъарны бла Къарачай-Черкесни университетлеринде дерслик китапсыз окъутулуп тургъанды. Аны себепли хар алим кесини энчи оюмун айтханды. Аланы бир бирге келишмегенлерини хатасындан а студентле къыйналгъандыла, тилибизни энчиликлерин билирге да ол зат чырмау болгъанды.

Озгъан ёмюрню токъсанынчы жылларында окъуна КъМКъУ-ну, педагогика колледжини студентлери къарачай-малкъар тилден бийик окъуу юйлеге деп дерсликле болмагъаны себепли, жангыз лекцияла бла, андан къалса уа, орус тилден кёчюрмелени окъугъандыла. Болсада башха-башха тилледе темала бирча келишип да бармайдыла. Хар бирини энчилиги болгъаны баямды.

Бу проблеманы эсге алып, арт жыллада кесини тил билим бла байламлы илму ишинде университетибизни преподавателиi, къыралыбыздан тышында да белгили тюрколог Гузеланы Жамал школлагъа бла бийик окъуу юйлеге деп дерсликле, пособияла жарашдырыугъа энчи эс бургъанды. Малкъар школлагъа орфография, малкъар-орус ангылатма сёзлюкле, 5-чи классха малкъар тилден дерслик, университетге диалектологиядан, тилни тарыхындан, фонетикадан, лексикологиядан, сёз къураудан отузгъа жууукъ пособие жазгъанды.

Алимни бек къыйматлы илму ишлерине уа, айхай да, бийик окъуу юйледе окъугъанлагъа деп жазгъан дерсликлерин санаргъа тийишлиди. Ала Россейни Билим берген эм илму министерствосу къабыл кёрюп, вузланы программаларына кёре жазылгъандыла.

Биринчи дерслик «Бусагъатдагъы къарачай-малкъар литература тил: фонетика бла лексикология» (1998ж.), экинчиси «Бусагъатдагъы малкъар тил» (1999ж.) басмаланып, бизни университетни студентлерин, устазларын да къууандыргъандыла.

Бу китаплада, тил билимни арт жыллада излемлерине таянып жазылгъанлары себепли, кёп жангы зат барды. Къарачай-малкъар тил билимни морфемика, морфонология, орфоэпия, фонология бёлюмлерин биринчи болуп тинтген Гузе улу ол темаланы дерсликлеге да кийиргенди. Бусагъатха дери ана тилибизде сёз къурауну жаланда морфология эм синтаксис мадарлары белгили эдиле. Башда сагъынылгъан китаплада ала тийишли жер тапхандыла эм студентле къыйналмай ангыларча тилде жазылгъандыла.

Аланы Къабарты-Малкъарны Билим берген эм илму министерствосу басмалагъанды.

Кёп болмай а Жамал Магомедовични бийик окъуу юйлеге деп жарашдырылгъан жангы дерслиги чыкъгъанды. «Бусагъатдагъы къарачай-малкъар литература тил» Къарачай шахарда басмаланнганды. Дерсликде тил билимни морфемика, морфонология, сёз къурау бёлюмлерине къаралады. Мында темала тынгылы ачыкъланнганларындан сора да, юлгюле, жазыу ишле да бериледиле. Китапны бизни университетни библиотекасында, окъуу залында да табаргъа боллукъду. Аны бла малкъарлы студентле бла бирча къарачайлыла да хайырланырыкъдыла. Китап къарачайлыланы фонетика энчиликлери бла басмаланнганды.

Гузе улуну дерсликлерине бла илму пособияларына Россейни башда сагъынылгъан министерствосуну эксперт комиссиясы бийик багъа бичгенди. Сёз ючюн, андан университетге келген заключенияда былай айтылады: «Дерслик бийик илму-теория даражада жазылгъанды. Аны практика бёлюмю да алим ачыкълагъан темалагъа толу келишеди».

Алай бла Жамал Магомедович бийик окъуу юйлеге деп жазылгъан юч дерсликни авторуду. Аны бла да къалмай, бусагъатда алим, КъМКъУ-ну бла Къарачай шахарны университетлерини студентлери хайырланырча «Къарачай-малкъар тилни фонетикасы» деген китапны жаза турады.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.

Спорт

Кавказны къоруулагъанлагъа атап

Домбайда сабийлени эм жаш тёлюню араларында тау-лыжа спортдан Уллу Ата журт урушда Кавказ ауушланы къоруулагъанлагъа аталгъан Къарачай-Черкес Республиканы ачыкъ биринчилиги болгъанды.

Эришиулеге «Приэльбрусье» тау-лыжа школну спортчулары да къатышхандыла. Кесини жыл санына кёре къауумда Байдаланы Камил бла Курданланы Юсюп энчи слаломда ючюнчюле эдиле. «Слалом-гигант» дисциплинада Байдаланы Камил къытханды, Алим Шоров экинчи жерни, Курданланы Сейит а ючюнчю жерге ие болгъандыла.

Кеслерин кёргюзтгендиле

Нижний Новгородда студентлени араларында карате-додан Россейни чемпионаты болгъанды. Бизни спортчуларыбыз да анда кеслерин тийишли кёргюзтгендиле.

Кесини ауурлугъунда Беслан Губиров чемпион болгъанды. Рустам Нахушев абсолютный ауурлукъда ючюнчю жерге чыкъгъанды.

Бизни спортчуларыбыз Москвада болгъан каратеден (WKC-ден) Россейни чемпионатына да къатышхандыла. Бу эришиуледе кеси ауурлукъларында Беслан Губиров, Антон Чурюковский эм Рустам Нахушев ючюнчю жерге тийишли болгъандыла.

Москвагъа чакъырылгъандыла

Алгъаракъда Россейни ара шахары Москваны эм Москва областьны контакт тутушуудан ачыкъ турнири болгъанды. Анга Россейден эм жууукъ тыш къыралладан жаш спортчула къатышхандыла. Ол санда Терскъол посёлканы контакт тутушуудан секциясына жюрюген жашчыкъла да.

Тогъуз-онжыллыкъланы араларында кеси ауурлугъунда Курданланы Таукъан хорлагъанды. Терскъолну орта школуну алтынчы классыны окъуучусу кубок, алтын майдал эм сыйлы грамота къоллу да болгъанды. Андан таматаракъланы араларында Тилланы Арсен экинчи болгъанды.

Таукъан быллай эришиулеге биринчи кере къатышханды. Аны айтханына кёре, боксха эринмей юйренип тургъаны бу хорламгъа уллу себеплик этгенди. Андан сора да, ол тау лыжала бла да кюрешеди. Жашланы Москвада ноябрь айда боллукъ турнирге чакъыргъандыла.

Тамбла жолгъа атланырыкъдыла

Бу кюнледе Нальчикде «Дружба» санаторийде республиканы эркин тутушуудан жаш тёлю жыйымдыкъ командасыны сборлары боладыла. Ол 17-чи майда Элиста шахарда боллукъ Россейни биринчилигине хазырланыуду.

Къыралны биринчилигине бизни жашларыбыз Бёзюланы Расул, Кючмезланы Шамил, Шауаланы Шамил, Хуболланы Ислам эм башхала къатышырыкъдыла. Анда къытхан спортчула уа Европаны биринчилигинде Россей Федерацияны намысын къоруударыкъдыла.

Командагъа болушлукъ «Роснефтьни» КъМР-де бёлюмюню федеральный директору, КъМР-ни тутушуудан федерациясыны президенти Валерий Карданов бла аны заместители Бёзюланы Исхакъ этедиле.

Материалланы басмагъа
А. ТАЛАЕВ,
ЖАБОЛАНЫ А.
хазырлагъандыла.

Милицияны харкюнлюк ишинден

Малла табылгъандыла

Бахсан районда ич ишлени бёлюмюне сёлешип, Бахсанёнокда фермадан тууар урланнганын билдиргендиле. Милицияны участка уполномоченныйлери, аманлыкъчыланы ызларындан къысха болуп, ала урланнга н къунажинлени базарда сата тургъанлай тутхандыла. Ала Баксанёнок элде жашагъан 18 эм 19-жыллыкъ жашладыла.

Уручулагъа соруу этилген заманда ала жайлыкъда отлай тургъан сюрюуден къой урлагъанлары да ачыкъланнганды. Ол шартлагъа кёре уголовный иш ачылгъанды. Урланнган малла иелерине къайтарылгъандыла.

В. ХАПОВ,
КъМР-ни МВД-сыны пресс-службасыны къуллукъчусу.

КЕСИН ТЫЯЛМАСА

Сыра «аурууу» тутхан уручу

Германияда сыраны къалай сюйгенлерини юсюнден кёп тюрлю таурухла жюрюйдюле. Озгъан кюнледе уллу болмагъан немецли шахарчыкъда болгъан къужур иш, кертиси бла да, Гётени туугъан журтунда «сыра ауруудан» ауругъанла бек кёп болгъанларына энтта да бир шагъатды. Немецли «къалтачы», ахыр кезиуде мобильный телефонланы «секиртиу» бла кюрешген киши, хакъ тёлемей, бир гоппан сыраны ичер ючюн, кесин полициячылагъа бергенди.

Нойштрелиц шахарны полициясыны офицерлери урланнган телефонну табаллыкъ тюйюлбюз деп тюнгюлгенде, бирлерини эсине сейир амал келгенди.

- Мен урланнган телефонну номери бла сёлешип, аны иеси бир ящик сыра къытханды деп билдиреме. Уручу бир да болмагъанча къууанады. Адресинги айт, сыраны санга тапдырайыкъ дегенимде да, ол, бир тюрлю ишексиз, адресин айтып береди, - деп эсгереди офицер.

Алай бла тутадыла уручуну. Хакъсыз сыра ичерге сюйген уручу ары дери да болмагъанча эсирип эди.

«Труд» газетден.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АЛИКАЛАНЫ Владимир, АППАЙЛАНЫ Музафар (баш редакторну заместители), БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну заместители), БИТТИРЛАНЫ Аминат, КЪУЛБАЙЛАНЫ Алий, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмныйи - 42-63-01 Баш редакторну заместительлери - 42-38-21, 47-26-22 Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:

Жамауат-политика жашауну бёлюмю- 42-67-68,42-24-02.
Экономиканы бёлюмю -42-66-73.
Культураны бёлюмю - 42-68-72.
Социальный политиканы бёлюмю - 42-66-76, 47-27-59.
Жангылыкъланы бла спортну бёлюмю - 47-26-39, 42-66-71 .
Письмоланы,рекламаны эм билдириулени бёлюмю -42-37-94.
Тилманчланы бёлюмю -47-31-28.
Бухгалтерия - 42-30-87
Операторла -47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Культура эм информация коммуникацияла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 44-06-51, 49-71-59

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Хучиналаны Ануар - дежурный редактор; Гайыланы Рита - жууаплы секретарьны заместители; Ахматланы Шахида, Алийланы Кулина, Зезаланы Лида - корректорла.

Тиражы 3750 экз. Заказ № 1429

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5